

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKO-RESTAURATORSKICH

ELEWACJI DAWNEGO DWORU

OB. SZKOŁY PODSTAWOWEJ

W BOŻEM

OPRACOWANIE:

KONSERWACJA DZIEŁ SZTUKI

KATARZYNA POLAK

ul. A. Małeckiego 13 m. 4

60-707 Poznań

KONSERWACJA DZIEŁ SZTUKI

Katarzyna Polak

60-707 Poznań, ul. Małeckiego 13/4

NIP 7791073831, Tel. 601 840 410

dzienia

Katarzyna Polak

Toruń 2024

ZAWARTOŚĆ OPRACOWANIA:

I. KARTA IDENTYFIKACYJNA ZABYTKU I DOKUMENTACJI KONSERWATORSKIEJ s. 3

- 1. DANE PRZED ROZPOCZĘCIEM PRAC s. 3**
- 2. DANE O DOKUMENTACJI s. 3**

II. CZĘŚĆ OPISOWA s. 4

- 1. ZAGADNIENIA HISTORYCZNE s. 4**
 - 1.1. WIEŚ s. 4**
 - 1.2. DWÓR s. 5**
- 2. OPIS FORMALNY OBIEKTU s. 11**
 - 2.1. LOKALIZACJA s. 11**
 - 2.2. RZUT I BRYŁA s. 11**
 - 2.3. BUDOWA TECHNOLOGICZNA s. 12**
- 2.4. KOMPOZYCJA ARCHITEKTONICZNA s. 14**
 - 3. OPIS STANU ZACHOWANIA s. 16**
 - 3.1. OPIS PRZEKSZTAŁCEŃ s. 16**
 - 3.2. OPIS STANU TECHNICZNEGO s. 16**

III. DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA STANU ZACHOWANIA s. 19

IV. WYTYCZNE I PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH s. 32

- 1. WNIOSKI KONSERWATORSKIE s. 32**
- 2. POSTULATY I ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE s. 32**
- 3. PROGRAM PRAC KONSERWATORSKO-RESTAURATORSKICH s. 33**
 - 3.1. ELEMENTY I STRUKTURY MUROWE s. 33**
 - 3.2. WYPRAWY I DETALE SZTUKATORSKIE s. 35**
 - 3.3. POSADZKA s. 38**
 - 3.4. ELEMENTY METALOWE s. 39**
 - 3.5. STOLARKA DRZWIOWA s. 39**
 - 3.6. CERAMICZNE RZEŻBY s. 39**
 - 3.7. UWAGI I ZALECENIA KOŃCOWE s. 35**

V. ANEKS - BADANIA KONSERWATORSKIE s. 41

VI. ANEKS – PROPOZYCJE DETALU s. 54

I. KARTA IDENTYFIKACYJNA ZABYTKU I DOKUMENTACJI KONSERWATORSKIEJ

1. DANE PRZED ROZPOCZĘCIEM PRAC

NR DZIAŁKI: 281003_2 obręb 0003.

NR REJESTRU ZABYTKÓW: 3169 z 28.06.1993.

RODZAJ: architektura rezydencjonalna – dwór.

CZAS POWSTANIA: 1848.

LOKALIZACJA: Boże, gm. Mrągowo, pow. mrągowski, woj. warmińsko-mazurskie.

UŻYTKOWNIK: Szkoła Podstawowa w Bożem, Boże 18, 11-700 Mrągowo.

TECHNIKA: fundamenty i cokół kamienne i ceglane; mury ceglane na zaprawie wapiennej; elewacje tynkowane; dachy drewniane, kryte dachówką ceramiczną.

WCZEŚNIEJSZE KONSERWACJE: - *nie* -

WCZEŚNIEJSZE DOKUMENTACJE: - *nie* -

2. DANE O DOKUMENTACJI

PRZEDMIOT OPRACOWANIA: program prac konserwatorsko-restauratorskich elewacji dawnego dworu.

PODSTAWA OPRACOWANIA: literatura, ikonografia, wizja lokalna, badania konserwatorskie.

LICZBA STRON DOKUMENTACJI: 47.

ZAMAWIAJACY: Szkoła Podstawowa w Bożem, Boże 18, 11-700 Mrągowo.

WYKONAWCA: Konserwacja Dzieł Sztuki, Katarzyna Polak, ul. A. Małeckiego 14 m 4, 60-707 Poznań.

AUTORZY DOKUMENTACJI:

mgr Katarzyna Polak – *dyplomowany konserwator, magister sztuki w zakresie konserwacji rzeźby kamiennej i detali architektonicznych*/ dyplom UMK nr 1273;

mgr Korneliusz Kuczykowski – *konserwator zabytkoznawca, magister ochrony dóbr kultury w zakresie konserwatorstwa*/dyplom UMK nr 1400/122933/2008.

AUTORZY FOTOGRAFII: Katarzyna Polak, Jakub Polak, Korneliusz Kuczykowski.

DATA I MIEJSCE WYKONANIA: styczeń-luty 2025, Toruń.

MIEJSCE PRZECHOWYWANIA:

1. egz. - Użytkownik;

2. egz. - WUOZ w Olsztynie, ul. Podwale 1, 10-076 Olsztyn;

3. egz. - Wykonawca.

II. CZĘŚĆ OPISOWA

1. ZAGADNIENIA HISTORYCZNE

1. **WIEŚ** Boże (niem. *Bosem, Bosemb, Bussen, Posen*); dawna wieś i dobra służebne utworzone w 1370 r., kiedy wielki mistrz Winryk von Kniprode nadał ośmiu braciom Reimann 57 włók na prawie chełmińskim. W okresie Zakonu Boże podlegało prokuratorii w Szestnie (*Pflegeramt Seehesten*), w komturstwie bałgijskim (*Comthurei Balga*, ob. *Бальза* w obwodzie królewieckim FR), a okresowo, i ostatecznie w komturstwie ryńskim (*Comthurei Rhein*). Wówczas wzniesiono tam kościół należący do Archiprezbiteriatu Reszelskiego (*Archipresbyter Rössel*), w Diecezji Warmińskiej (*Diocese Ermeland*), potwierdzony w 1531 r., a także młyn wodny. Przy kościele istniała szkoła parafialna. Wieś wielokrotnie zmieniała właścicieli, w 1490 r. należała do niejakiego von Zantern. W okresie Prus Książęcych (*Herzogtum in Preußen*) urząd prokuratorski w Szestnie przekształcono w kapitanat (*Hauptamt Seehesten*), w okręgu – powiecie natangijskim (*Kreis Natangen*), z siedzibą w Bartoszycach (*Bartenstein*). W 1551 r. kościół miał być przyłączony do Szestna, od czego jednak odstąpiono. W 1562 r. właścicielem dóbr był Jerzy von Schlubhut, natomiast w XVIII w. przedstawiciele polskiej szlachty Komorowscy, następnie rodzina Suchodolskich (*Suchodolz*). W Bożem odbywały się cztery jarmarki w roku. W 1737 r. szkołę zreorganizowano na publiczną. W 1785 r. wieś liczyła 23 dymy, w 1815 r. zamieszkało tam 156 osób.

W okresie Królestwa Prus (*Königreich Preußen*), w 1752 r. zlikwidowano kapitanaty. Wówczas Boże znalazło się w obrębie dużego powiatu szestnieńskiego (*Kreis Seehesten*), podlegającego Kamerze Wojenno-Skarbowej w Gąbinie (*Kriegsund Domänenkammer Gumbinnen*; ob. *Гыцеа* w Obwodzie Królewieckim FR), którą utworzono już w 1736 r. W 1773 r. departamenty kamery gąbińskiej włączono do nowoutworzonej prowincji Prusy Wschodnie (*Provintz Ostpreußen*), w latach 1791-1810 podporządkowanej nadprezydentowi w Królewcu. W 1808 r. kamery przemianowano na rejencje. Po reformie podziałów powiatowych w latach 1815-1818 i zmianach administracyjno-terytorialnych w rejencji gąbińskiej (*Regierungsbezirk Gumbinnen*) wieś włączono do nowoutworzonego powiatu mrągowskiego (*Kreis Sensburg*). Od 1824 r. powiat mrągowski wchodził w skład Prowincji Prusy (*Provintz Preußen*), utworzonej z połączenia Prus Wschodnich i Prus Zachodnich, co anulowano w 1877 r. W 1838 r. wieś wraz z dwiema gajówkami liczyła 10 dymów i 152 mieszkańców. W 1822 r. rozebrano zrujnowany kościół, tym samym zlikwidowano parafię, a wiernych przekazano do Szestna. W 1833 r. na miejscu świątyni wzniesiono mauzoleum Suchodolskich. W 1870 roku liczba mieszkańców Bożego urosła do 200 osób. Ostatnim właścicielem dóbr był od 1885 r. Ferdynand Rogala-Bieberstein, zgermanizowany potomek polskiego rodu szlacheckiego, posiadający także dobra baranowskie (*Baranowen*). Od maja 1897 r. łączność ze światem zapewniała mieszkańcom Bożego i okolic kolej wąskotorowa kursująca pomiędzy Mrągowem i Kętrzyńem (*Rastenburg*).

Zmiany administracyjne wprowadzone na obszarze Prus Wschodnich w okresie Cesarstwa Niemieckiego (*Deutsches Kaiserreich*) i Rzeszy (*Deutsches Reich*) nie miały wpływu na przynależność terytorialną wsi. W

1900 r. Boże wraz z Bożą Wólką (*Bosembwółka*) i Witominem – dawn. Frydrychowo (*Friedrichsberg*) obejmowało ponad 90 włók, w 1905 r. 1406 ha, w tym 860 ha gruntów ornych i ogrodów, 146 ha łąk, 2 ha pastwisk, 349 ha lasów, 49 ha nieużytków i zbiorników wodnych. W majątku, do którego należały również folwarki Wólka i Friedrichsberg utworzono wzorowe gospodarstwo, prowadzono hodowlę koni rasowych, bydła, trzody chlewnej i owiec, oprócz tego funkcjonowały zakłady przemysłowe – mleczarnia, cegielnia, tartak, zakład ogrodniczo-handlowy. W roku 1907 łączny obszar majątku wynosił 1365,9 ha. W 1911 r. oddano do użytku nowy budynek szkolny. W 1920 r. dobra boskie zakupiło Towarzystwo Ziemskie w Królewcu (*Ostpreussen Landgesellschaft*), zarządcą był Henschel. W tym samym czasie powstała we wsi leśniczówka, a w jej sąsiedztwie suszarnia nasion. W następnych latach rozparcelowano je na gospodarstwa chłopskie, na których osadzano repatriantów niemieckich z Wołynia. W urzędowym spisie miejscowości z 1928 r. Boże określono jako „wieś, cegielnia, majątek i wybudowanie”, liczące łącznie 543 mieszkańców. Majątek obejmował 776 ha, w tym 315 ha gruntów ornych, 22 ha łąk, 102 ha pastwisk, 337 ha lasów i zbiorników wodnych. Część majątku upaństwowiono tworząc gospodarstwo rolne specjalizujące się w hodowli kwalifikowanych sadzeniaków ziemniaka oraz ziarna siewnego zbóż i roślin pastewnych. Swoje pola doświadczalne posiadało w Bożem także Wschodniopruskie Towarzystwo Hodowli Nasion „Nordost”. W 1935 r. do jednoklasowej szkoły uczęszczało 63 dzieci. Podczas spisu ludności w 1939 r. naliczono we wsi 518 mieszkańców.

W dniu 1 sierpnia 1945 r. w Bożem utworzono urząd gminny, który już we wrześniu przeniesiono do Wyszemborka. Majątek przekształcono w PGR. We wsi funkcjonowały stałe kino i ośrodek zdrowia. W 1991 r. gospodarstwem administrowała Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa, Oddział Terenowy w Olsztynie. W 1995 r. został zbyty ze Skarbu Państwa, a nowym właścicielem został Kombinat Rolny Szestno.

Po ostatniej reformie administracyjnej RP z 1998 r. wieś znajduje się w województwie warmińsko-mazurskim, w gminie Mrągowo i stanowi wieś sołecką obejmująca Boże Małe i Brodzikowo. Wedle Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z 2021 r. zamieszkiwało tam 532 osoby – 6,6% ludności gminy.

2. DWÓR

Ok. 1840 r. Peter Lenne, słynny projektant ogrodów królewskich w Prusach, sporządził plan dla całej posiadłości, który jednak z nieznanых powodów nie został zrealizowany. Dwór Suchodolskich wzniesiono w 1848 r. w stylu klasycystycznym. Pierwotnie była to budowla jednokrzydłowa zaakcentowana pseudoryzalitem frontowym poprzedzonym otwartym kolumnowym gankiem oraz ryzalitem tylnym z podcieniem,

wraz z dwiema dobudówkami przy elewacjach szczytowych, tj. oficyną dla służby i prawdopodobnie pawilonem ogrodowym – oranżerią¹. Nad gankiem frontowym, w niszach pomiędzy otworami okiennymi pseudoryzalitu umieszczono pełnoplastyczne terakotowe figury przedstawiające dwie postacie żeńskie będące personifikacjami związanymi z agrokulturą i urodzajem oraz trzecią, która nie zachowała się. Za dworem, od strony północno-zachodniej zrealizowano skromniejsze niż przewidywano pierwotnie założenie parkowo-dworskie i część gospodarczą z 1880 r. wedle projektu Johanna Larassa. Po II wojnie światowej dwór przystosowano na mieszkania dla pracowników PGR, zlikwidowano park, a z budynków oprócz dworu zachowały się rządcówka, spichlerz, stajnia, owczarnia, kuźnia, obora, zlewnia mleka i stodoła. Od 1971 r. budynek przeznaczono na szkołę podstawową. Po 1971 r. przeprowadzono szereg prac adaptacyjnych i remontów. Wnętrze gruntownie przebudowano i pozbawiono oryginalnego wyposażenia. Podczas któregoś z powojennych adaptacji rozebrano również pawilon ogrodowy i oficynę. W 1987 r. skradziono jedną z figur zdobiących ryzalit frontowy. W ostatnim okresie wymieniono pokrycie dachowe, dawną stolarkę okienną zamieniono na okna z PCV.

Obecnie w dworze nadal funkcjonuje ośmioklasowa szkoła i oddziały przedszkolne.

BIBLIOGRAFIA

Biskup M., Labuda G., *Dzieje zakonu krzyżackiego w Prusach: gospodarka, społeczeństwo, państwo, ideologia*, Gdańsk 1986.

Chlebowski B., Walewski W. (red.), *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 1, Warszawa 1880.

Czaja R., Radziwiński A. (red.), *Zakon krzyżacki w Prusach i Inflantach: Podziały administracyjne i kościelne w XIII-XVI w.*, Toruń 2013.

Dehio G., Gall E. (n. bearb.), *Handbuch der Deutschen Kunstdenkmäler: Deutschordensland Preußen*, München-Berlin 1952.

Horn A., *Die Verwaltung Ostpreußens seit der Sakularisation 1525-1875*, Königsberg 1890.

Jackiewicz-Garniec M., Garniec M., *Schlösser und Gutshäuser im ehemaligen Ostpreußen (Polnischer Teil)*, Allenstein 2001.

Kasike K., *Die Siedlungstätigkeit des Deutschen Ordens im östlichen Preußen bis zum Jahre 1410*, Königsberg 1934.

Korc E., *Zmiany administracyjno-terytorialne na obszarze byłych Prus Wschodnich ze szczególnym uwzględnieniem terenu województwa olsztyńskiego*, [w:] *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, nr 1, 1997.

Małek J., *Granice państwowe, kościelne i administracyjne Prus Książęcych w XVI w.*, [w:] *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, nr 1, 1966.

¹ Nieduży jednokondygnacyjny pawilon dolegał bezpośrednio do południowej elewacji korpusu. Przeciwległą oficynę, początkowo jednokondygnacyjną i podwyższoną o piętro, połączono krótkim parterowym łącznikiem, zob. *Ikongrafia*, fot. 1-3, s. 8.

Orłowicz M., *Ilustrowany przewodnik po Mazurach Pruskich i Warmji z 85 ilustracjami w tekście*, Lwów-Warszawa 1923.

Pawłowicz E., *Monografia wsi Boże, Mrągowo* 2008.

Toeppen M., *Geschichte Masurens: Ein Beitrag zur preußischen Landes- und Kulturgeschichte*, Danzig 1870.

Toeppen M., *Historisch-comparative Geographie von Preussen, Nach den Quellen, namentlich auch archiva-lischen*, Gotha 1858.

Rzempołuch A., *Architektura dworska w Prusach Książęcych i na Warmii, Studium genezy i odrębności*, [w:] *Roczniki Humanistyczne*, t. 50, z. 4, 2002.

Schmidt K. E., *Mitteilungen der Litterarischen Gesellschaft Masovia*, H. 10, Lötzen 1904.

Wakar A. (red.), *Mrągowo z dziejów miasta i powiatu*, Olsztyn 1975.

Woelky C. P., Saage, J. M., *Scriptores rerum Warmiensium oder Quellenschriften zur Geschichte Ermlands*, Bd. 1, Braunsberg 1866.

KARTOGRAFIA

Töeppen M., Perthes J. (Hrsg.), *Atlas zur historisch-comparativen Geographie von Preußen*, Gotha 1858.

MATERIAŁY NIEPUBLIKOWANE

Karta ewidencyjna zabytku nieruchomego (tzw. „biała”), Boże: Zespół dworsko-folwarczny, Chodkowski D. (oprac.), 2002, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Olsztynie (WUOZ-O), sygn. 5896.

Karta ewidencyjna zabytku nieruchomego (tzw. „biała”), Boże: Dwór, Rydecki A. (oprac.), 2002, WUOZ-O, sygn. 5897.

INTERNET

Polska w liczbach, Wieś Boże w Liczbach, https://www.polskawliczbach.pl/wies_Boze_warminsko_mazurskie (dostęp: 26.08.2024).

IKONOGRAFIA

	<p>1. Boże; dwór – widok ogólny, od strony południowej (1. poł. XX w.); fotografia. Źródło: <i>Kreisgemeinschaft Sensburg e.V.</i>, https://kreissensburg.de/wp-content/uploads/2022/12/se-bussengutshaus.jpg (dostęp: 29.08.2024). Autor: n.n.</p>
	<p>2. Boże; dwór – widok ogólny, od strony północnej (1902); fotografia. Źródło: <i>GenWiki</i>, https://wiki.genealogy.net/Da-tei:Rittergut-Bosemb-1902.jpg (dostęp: 29.08.2024). Autor: n.n.</p>
<p>Bosemb (Krs. Sensburg) Schloß</p> 	<p>3. Boże; dwór – widok ogólny, od strony zachodniej (1910-1930); karta pocztowa (fragment). Źródło: <i>Fotopolska.eu</i>, https://fotopolska.eu/311083,obiekt.html?map_z=13&f=1902815-foto (dostęp: 29.08.2024). Autor: n.n.</p>
	<p>4. Boże; dwór – widok ogólny, od strony południowej (1939); fotografia (fragment). Źródło: <i>Fotopolska.eu</i>, https://fotopolska.eu/311083,obiekt.html?map_z=13&f=1177340-foto (dostęp: 29.08.2024). Autor: n.n.</p>

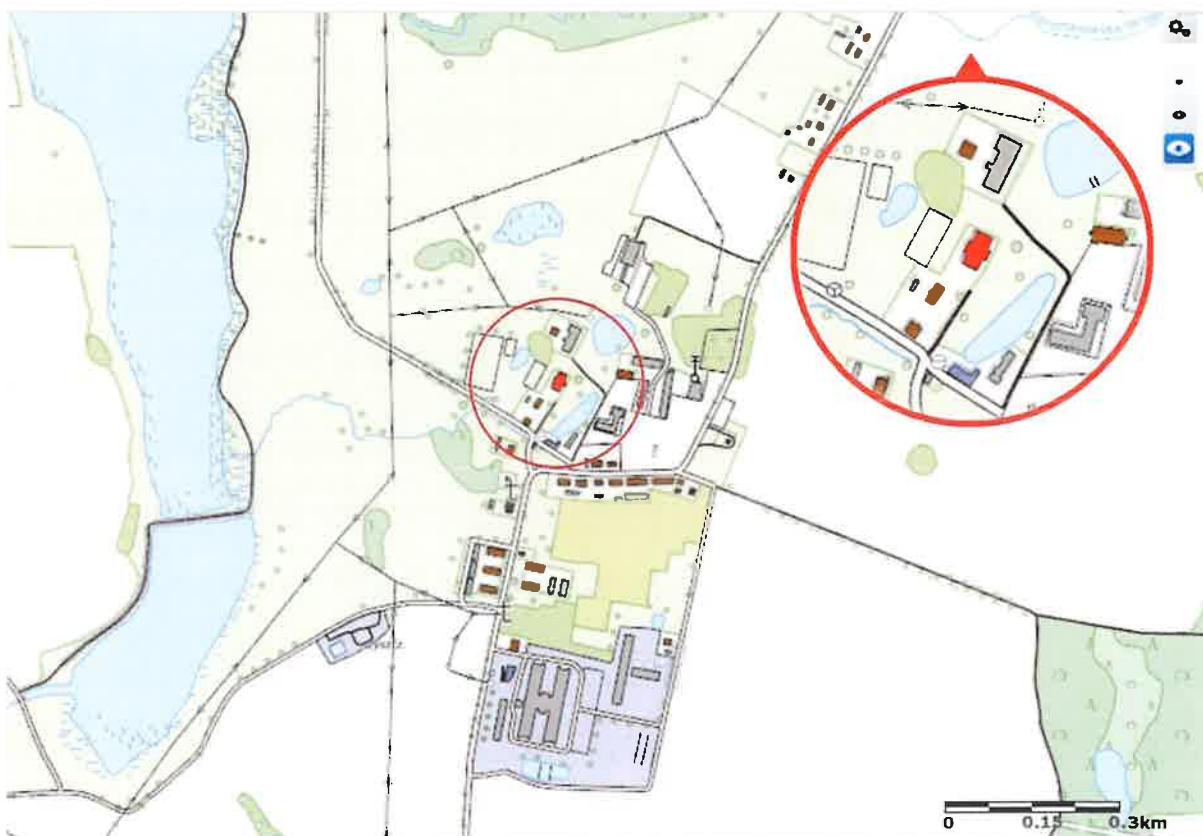
	<p>5. Boże; dwór – elewacja frontowa, południowo-wschodnia (2002); fotografia. <i>Źródło: Karta ewidencyjna zabytku nieruchomego (tzw. „biała”), Boże: Dwór, A. Rydecki (oprac.), 2002, WUOZ-O, sygn. 5897.</i> Autor: A. Rydecki.</p>
	<p>6. Boże; dwór – elewacja tylna, północno-zachodnia (2002); fotografia. <i>Źródło: Karta ewidencyjna zabytku nieruchomego (tzw. „biała”), Boże: Dwór, A. Rydecki (oprac.), 2002, WUOZ-O, sygn. 5897.</i> Autor: A. Rydecki.</p>
	<p>7. Boże; dwór – elewacja szczytowa, południowo-zachodnia (2002); fotografia. <i>Źródło: Karta ewidencyjna zabytku nieruchomego (tzw. „biała”), Boże: Dwór, A. Rydecki (oprac.), 2002, WUOZ-O, sygn. 5897.</i> Autor: A. Rydecki.</p>
	<p>8. Boże; dwór – elewacja szczytowa, północno-wschodnia (2002); fotografia. <i>Źródło: Karta ewidencyjna zabytku nieruchomego (tzw. „biała”), Boże: Dwór, A. Rydecki (oprac.), 2002, WUOZ-O, sygn. 5897.</i> Autor: A. Rydecki.</p>

	<p>9. Boże; dwór – ganek i pseudoryzalit elewacji frontowej, południowo-wschodniej (2002); fotografia. Źródło: <i>Karta ewidencyjna zabytku nieruchomego</i> (tzw. „biała”), <i>Boże: Dwór</i>, A. Rydecki (oprac.), 2002, WUOZ-O, sygn. 5897. Autor: A. Rydecki.</p>
	<p>10. Boże; dwór – ganek i pseudoryzalit elewacji frontowej, południowo-wschodniej; rzeźba we wnęce południowej (2002); fotografia (fragment). Źródło: <i>Karta ewidencyjna zabytku nieruchomego</i> (tzw. „biała”), <i>Boże: Dwór</i>, A. Rydecki (oprac.), 2002, WUOZ-O, sygn. 5897. Autor: A. Rydecki.</p>
	<p>11. Boże; dwór – ganek i pseudoryzalit elewacji frontowej, południowo-wschodniej; rzeźba we wnęce północnej (2002); fotografia (fragment). Źródło: <i>Karta ewidencyjna zabytku nieruchomego</i> (tzw. „biała”), <i>Boże: Dwór</i>, A. Rydecki (oprac.), 2002, WUOZ-O, sygn. 5897. Autor: A. Rydecki.</p>
	<p>12. Boże; dwór – drzwi pseudoryzalitu elewacji frontowej, południowo-wschodniej (2002); fotografia. Źródło: <i>Karta ewidencyjna zabytku nieruchomego</i> (tzw. „biała”), <i>Boże: Dwór</i>, A. Rydecki (oprac.), 2002, WUOZ-O, sygn. 5897. Autor: A. Rydecki.</p>

2. OPIS FORMALNY OBIEKTU

2.1. LOKALIZACJA

Budynek zlokalizowany w północno-zachodniej części wsi, na północ od skrzyżowania dróg gminnych Wyszembork-Gronowo i Wyszembork-Langanki, w środku historycznego zespołu dworsko-folwarcznego. Front skierowany w stronę zachodnią² (południowo-zachodnią), poprzedzony wyniesionym podjazdem. Po stronie północnej, północno-wschodniej, południowo-zachodniej i południowo-wschodniej dawne budynki gospodarcze, z których ostatnie oddzielone niewielkim stawem. Po stronie zachodniej, w miejscu dawnego parku boisko sportowe.

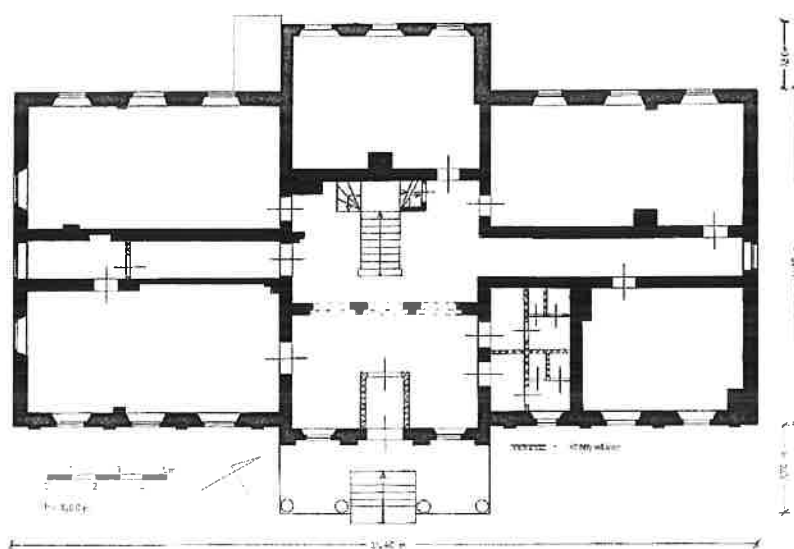

Boże; dawny dwór, ob. szkoła podstawowa – fragment cyfrowej mapy topograficznej. Źródło: Geoportal Krajowy, https://mapy.geoportal.gov.pl/imap/lmgp_2.html?gmap=gp0 (dostęp: 30.08.2024).

2.2. RZUT I BRYŁA

Budynek 1- skrzydłowy, na rzucie prostokątnym, wydłużony w kierunkach północny-wschód i południowy zachód, z pseudoryzaliem frontowym poprzedzonym prostokątnym gankiem oraz ryzalitem tylnym, po którego wschodniej stronie niewielki prostokątny przedsionek z zejściem piwnicy. Wnętrze 2,5- traktowe, z hallem na osi i korytarzem w trakcie środkowym.

² Wg orientacji uproszczonej, jak w dalszej części opracowania.

Boże; dawny dwór, ob. szkoła podstawowa – rzut przyziemia, [za:] Karta ewidencyjna zabytku nieruchomego (tzw. „biała”), Boże: Dwór, A. Rydecki (oprac.), 2002, WUOZ-O, sygn. 5897.

Bryła zwarta, podpiwniczona. Korpus I- kondygnacyjny z półpiętrzem (1,5- kondygnacyjny) i użytkowym 2- poziomowym poddaszem; ryzality 2- kondygnacyjne. Korpus nakryty dachem naczółkowym; ganek nakryty dachem pulpitowym o niskim kącie nachylenia; ryzality nakryte dachami poprzecznymi; przedsionek piwniczny nakryty zespolonymi podłużnie dachami (połaciami) pulpitowym i płaskim.

Rzeźby

Obie rzeźby są przedstawiają ukazane w kontrapoście młode kobiety w długich, antycznych, udrapowanych szatach, przewiązanych w talii. Jedna z nich unosi nad głową duży wieniec spleciony z kłosów i kwiatów, druga jednym ramieniem przytrzymuje róg obfitości, a w drugiej dłoni podnosi kiść owoców spoglądając na nią. Rzeźby są alegoriami obfitości.

Obie rzeźby, wykonane z ceramiki, są identyczne w proporcjach, szczegółach szat, kształcie i rysach twarzy. Różnią się układem ramion i atrybutami oraz ułożeniem stóp na podstawach, co świadczy o wykonaniu ich z tej samej formy.

2.3. BUDOWA TECHNOLOGICZNA

2.3.1. FUNDAMENTY I MURY

Budynek posadowiony na fundamentach ceglanych. Mury wzniesione z cegły ceramicznej pełnej, formowanej maszynowo, w partiach cokołowych z użyciem kamienia łamanego i otoczków. Budulec spojony zaprawą piaskowo-wapienną.

2.3.2. ELEWACJE

Elewacje ob. znacząco przekształcone i uproszczone – pokryte w większości nakrapianym tynkiem cementowym (tzw. „barankiem”); opatrzone skromnym detalem sztukatorskim (obramienia otworów, lizeny, gzymsy wieńczące, tympanony, kolumnada ganka). Cokół ganka kamienny, z obronionych ciosów granitowych, spojonych zaprawą cementowo-wapienną. W elewacji frontowej terakotowe, pełnoplastyczne rzeźby figuralne, pierwotnie polichromowane.

2.3.3. POSADZKI

Na tarasie ganka ob. większość posadzki wtórna – w formie prostokątnych, równoległych płyt (wylewek lub prefabrykatów) betonowych. Pozostały fragment z prostokątnych, niewymiarowych płyt granitowych, ułożonych na zaprawie wapienno-cementowej.

2.3.4. SCHODY

Na osi ganka elewacji frontowej schody kamienne, niskie, 1- biegowe. Stopnie i podstopnice, policzki z płyt granitowych. Elementy zespolone zaprawą wapienno-cementową.

2.3.5. SKLEPIENIA I STROPY

- nie dotyczy -

2.3.6. DACHY

- nie dotyczy -

2.3.7. OTWORY ELEWACYJNE

2.3.7.1. OTWORY DRZWIOWE

W elewacji frontowej, w pseudoryzalicy, w kondygnacji I otwór prostokątny; ościeża proste, tynkowane.

2.3.7.2. OTWORY OKIENNE

Część otworów okiennych wykonana wtórna ze względu na współczesne przekształcenia elewacji (przede wszystkim przebudowa przyziemia ryzalitu tylnego, rozbiórka dobudówek przy elewacjach szczytowych).

W korpusie, w cokole;/ niewielkie poziome otwory okienne, zamknięte prosto; ościeża proste, tynkowane; parapety zewnętrzne proste, zlicowane, opierzone blachą. W korpusie i obu ryzalitach, w kondygnacji I;/ otwory pionowe zamknięte prosto; ościeża proste, od strony wnętrza rozglifione, tynkowane; parapety jw. lub szklwionymi płytkami ceramicznymi. W pseudoryzalicy frontowym, w kondygnacji II;/ otwory pionowe zamknięte półkoliście; ościeża proste, z węgiem wewnętrznym, tynkowane; parapety jw. W ryzalicy tylnym, w kondygnacji II;/ otwory zbliżone do kwadratu; ościeża proste, od strony wnętrza rozglifione, tynkowane; parapety jw. W korpusie;/ w elewacjach frontowej i tylnej, w kondygnacji II otwory poziome zamknięte prosto; ościeża jw.; parapety jw./; w elewacjach bocznych, w szczytach, w poziomie I otwory

pionowe zamknięte prosto i niewielkie otwory ćwierćkoliste, w poziomie II niewielki otwór półkolisty; ościeża jw.; parapety jw.

2.3.8. STOLARKA I ŚLUSARKA ELEWACYJNA

2.3.8.1. STOLARKA DRZWIOWA

W pseudoryzalicy elewacji frontowej, w kondygnacji I drzwi przekształcone (częściowo przebudowane) – drewniane, zamknięte prosto (powtarzające kształt otworu), ościeżnicowe, z nadświetlem; z wyłogami (ościeżyną) od strony wnętrza; 2- skrzydłowe, rozwierane do wnętrza (lewe). Na awersie ościeżnica przestonięta szeroką, profilowaną opaską. Ślemię gładkie, o zaoblonych krawędziach. Nadświetle 1- skrzydłowe, stałe, dzielone szczebliną pionową (2- dzielne, 1- poziome); szklone na listewki szkłem białym, gładkim. Skrzydła konstrukcji ramowo-płycinowej; 2- płycinowe, o wydłużonych polach górnych, dekoracyjne; zawieszone na zawiasach czopowych z grotami. Po obu stronach skrzydeł uproszczone listwy przymykowe i cokołowe. Na awersie dolne pola 2- dzielne, pionowe, wypełnione rautami, obramione profilowanymi prętawinami, zakończone pionowym, 5- bocznym rautem w formie tarczy, wspierającym profilowany gzymsik parapetowy; górne pola 2- dzielne, pionowe, rozdzielone gładką listwą, wypełnione i obramione jw., naroża u góry wklęsłe, opatrzone piramidalnymi ćwiekami; powyżej wąskie, poziome rauty. Na rewersie podziały skrzydeł zbliżone jw., dekoracja uproszczona. Pola dolne 2- dzielne, pionowe, rozdzielone profilowaną listwą, puste; pola górne zbliżone jw., naroża u góry wklęsłe, opatrzone kwadratowymi tafelkami. Ościeżyna ramowo-płycinowa. Części boczne z listwą cokołową, 3- płycinowe, o zbliżonych polach; część górna 2- płycinowa. Krawędzie płycin fazowane; lustra wypukłe. Zamknięcie na zamek ryglowy z wkładką bębinkową; kluczyzna owalna, uproszczona. Skrzydło lewe z samozamykaczem. Na stronach zewnętrznej i wewnętrznej z pionowy, dekoracyjny pochwyt.

2.3.8.2. STOLARKA OKIENNA³

- ahistoryczna -

2.3.9. ELEMENTY METALOWE

Na obrzeżach ganka bariera wtórna – metalowa, ażurowa, z kwadratowych, skręconych spiralnie prętów ujętych u dołu i góry prostokątnymi profilami.

2.4. KOMPOZYCJA ARCHITEKTONICZNA

Dekoracja elewacji oszczędna, klasycystyczna, z elementami tzw. „stylu arkadkowego” (*Rundbogenstil*). Kompozycja horyzontalna i symetryczna. Forma architektoniczna dworu charakterystyczna dla rezydencji mniejszych i średnich posiadłości ziemskich z obszaru dawnych Prus Wschodnich, obecnie znacząco niekształcona bądź uproszczona.

³ Stolarka okienna nie stanowi elementu niniejszego opracowania (!) – ob. rekonstruowana na podstawie odrębnych projektu i pozwolenia WKZ.

Elewacja frontowa (wschodnia)/; niemal w całości tynkowana, z elementami sztukatorskimi i pełnoplastycznymi rzeźbami; 1,5- kondygnacyjna, z II- kondygnacyjnym pseudoryzalem na środku, poprzedzonym w ½ wysokości otwartym kolumnowym gankiem; 9 i 13- osiowa, symetryczna. Taras ganku wsparty na kamiennym cokole. Na osi niskie 1- biegowe schody. Po bokach schodów pary kolumn o kanelowanych trzonach, zakończonych płaskimi prostopadłościennymi głowicami, wspierające uskokowy gzyms i niski dach pulpitowy. Na obrzeżach tarasu balustrada ażurowa. W głębi, na osi pseudoryzalu otwór drzwiowy zamknięty prosto. Na bokach duże otwory okienne zamknięte prosto, ujęte lizenami, z których skrajne wydające. Powyżej dachu ganku, w kondygnacji II pseudoryzalu siedem głębokich wnęk, zamkniętych półkoliście, wspartych na uproszczonym gzymsie parapetowym, rozdzielonych czworobocznymi kolumnami. Nadproża wnęk obwiedzione profilowanymi opaskami. Wnęka środkowa pusta, w skrajnych figury kobiece, w pozostałych niższe. Otwory okienne zamknięte półkoliście. Powyżej uproszczone belkowanie i profilowany gzyms, wspierające trójkątny fronton obwiedziony profilowanym gzymsem, ze ślepym okulem w polu, o krawędziach obwiedzionych wklęsłymi opaskami. Segmenty boczne elewacji wsparte na cokole wyodrębnionym płytkim uskokiem. W obu segmentach, w cokole po trzy niewielkie, poziome otwory okienne zamknięte prosto. Powyżej cokołu duże otwory okienne zamknięte prosto. Pomiędzy otworami obu stref uproszczone pilastry, bez głowic. Wyżej po trzy niewielkie otwory okienne zbliżone, jak w cokole. Segmenty zakończone uskokowym gzymsem.

Rzeźby

Rzeźby wykonano z jasnej gliny ceramicznej techniką wycisku (odlewu) poszczególnych elementów(korpus z głową, ramię, wieniec) w formach. Analiza wskazuje, że zostały one wykonane z tej samej formy. Zróznicowano jedynie układ ramion wraz z atrybutami. Po wyjęciu z form elementy zostały połączone w całość. Następnie powierzchnia połączeń i detali została dopracowana, wymodelowana w glinie i opracowana fakturalnie. Narzędziami modelarskimi wyłobiono detale np. kosmyki włosów, ornament na szatach, paznokcie, szczegóły atrybutów. Po wysuszeniu rzeźby zostały pokryte cienką warstwą angoby i wypalane. Prawdopodobnie powierzchnia ceramiki nie była opracowana kolorystycznie. Obecnie na powierzchni widoczne są pozostałości kilku warstw barwnych. Ich układ i kolorystyka wskazują, że są to warstwy wtórne. Figury stoją na własnych ceramicznych kwadratowych podstawach o profilowanych bokach. Rzeźby są ustawione na niskich cokołach ze sztucznego kamienia.

Elewacja tylna (zachodnia)/; tynkowana, z elementami sztukatorskimi; 1,5- kondygnacyjna, z II- kondygnacyjnym ryzalitem na środku i styczną do niego od strony wschodniej niską szczytą piwniczną. Ryzalit i segmenty boczne wsparte na cokole wyodrębnionym płytkim uskokiem. W ryzalicie, w kondygnacji I trzy duże otwory okienne zamknięte prosto. W kondygnacji II trzy mniejsze otwory okienne zbliżone do kwadratu. Ryzalit zwieńczony trójkątnym naczółkiem, obwiedzionym profilowanym gzymsem, z niewielkim

otworem zamkniętym półkoliście i inskrypcją „1848” w polu. W segmencie południowym, przy ryzalicy cokół poprzedzony przedsionkiem piwnicznym (jw.). W cokole, na osiach 1. i 2. niewielkie, poziome otwory okienne zamknięte prosto. W segmencie północnym elewacji, w cokole trzy analogiczne jw. otwory okienne. W obu segmentach bocznych, powyżej cokołu duże otwory okienne zamknięte prosto. Wyżej po trzy niewielkie otwory okienne zbliżone, jak w cokole. Segmenty zakończone uskokowym gzymsem.

Elewacja boczna (północna)/; tynkowana, z elementami sztukatorskimi; I- kondygnacyjna, zakończona szczytem; 5- osiowa, symetryczna. Całość wsparta na cokole wyodrębnionym płytkim uskokiem. Powyżej cokołu, na osi duży otwór okienny zamknięty prosto. Powyżej trapezowy szczyt, którego podstawa ujęta odcinkami profilowanego gzymsu, krawędzie obwiedzione analogicznym gzymsem. Szczyt II- poziomowy; 4 i 2- osiowy, symetryczny. U podstawy, na środku dwa analogiczne jw. otwory okienne, na skrajach niewielkie, ćwierćkoliste otwory okienne. Powyżej, na środku dwa niewielkie, półkoliste otwory okienne.

Elewacja boczna (południowa)/; tynkowana, z elementami sztukatorskimi; I- kondygnacyjna, zakończona szczytem; 7- osiowa, symetryczna. W cokole, na środku niewielki, poziomy otwór okienny zamknięty prosto. Powyżej cokołu trzy duże otwory okienne zamknięte prosto. Powyżej trapezowy szczyt, analogiczny, jak w elewacji północnej.

3. OPIS STANU ZACHOWANIA

3.1. OPIS PRZEKształceń

Zewnętrzna forma architektoniczna dworu odbiega znacząco od historycznej i odpowiada w przybliżeniu stanowi z 3. ćw. XX w. Wraz ze zmianami funkcji i pracami adaptacyjnymi dawną bryłę zredukowano do budynku głównego. Po rozbiórce dobudówek przy elewacjach szczytowych, w celu zwiększenia powierzchni użytkowej zamurowano i włączono do wnętrza kolumnowy podcień ryzalitu tylnego, w partiach przebudowanych wprowadzono otwory okienne, ponadto wykonano zewnętrzne wejście do piwnicy, ceramiczne poszycie dachu wymieniono na blaszane⁴. Kompozycja i estetyka elewacji korpusu uległy degradacji ze względu na ww. zmiany funkcjonalno-przestrzenne i towarzyszące im gruntowne remonty, przeprowadzone w sposób nieumiejętny, bez poszanowania walorów zabytkowych. Podczas prac usunięto niemal w całości historyczne wyprawy oraz znaczną część detalu architektonicznego (opaski, parapety okienne, gzymsy kordonowe, kapitele pilastrów w segmentach bocznych elewacji frontowej). Lico pokryto grubym tynkiem cementowym o równej, szorstko zatartej powierzchni i pomalowano na kolor ugrowy, do którego nawiązywano także w późniejszych latach. Obecne wykończenie stanowi kolejna warstwa tynku cementowego z tzw. „barankiem” i powłoką malarską w kolorze jasno-beżowym. Zachowane elementy architektoniczne i detale (tynkowany cokół, kolumny ganka, gzymsy i obramienia naczółków) poddano ob-

⁴ Stan przed ww. przekształceniami, zob. *Ikonografia*, fot. 1-4, s. 8.

szernym, zgrubym naprawom i wyróżniono malując farbami olejnymi, zazwyczaj w odcieniach brązu. Podobnie pomalowano ościeża otworów okiennych. Zespół rzeźb zdobiących pseudoryzalit frontowy jest niekompletny ze względu na brak środkowej figury, wedle przekazów mieszkańców wsi skradzionej w latach 80. XX w. Posadzkę tarasu ganka przesłonięto w większości grubą betonową wylewką. Na obrzeżach zamontowano balustradę o uproszczonej formie, wykonaną z prętów i profili stalowych. Okna wymieniono na konstrukcje z PCV. Historyczne drzwi frontowe przebudowano zmieniając proporcje i formy elementów poprzez skrócenie górnych części skrzydeł, zaślepienie przeźroczy w płycinach i wprowadzenie szklonego nadświetla⁵. Oryginalne okucia, za wyjątkiem zawiasów, usunięto wprowadziwszy nowe (zamek patentowy z kluczyną, samozamykacz, historyzujące pochwyt).

3.2. OPIS STANU TECHNICZNEGO

Ogólny stan techniczny elewacji należy określić jako zły, ze względu na zniszczenia spowodowane czynnikami atmosferycznymi, w głównej mierze wodą opadową, pośrednio poprzez niesprawność systemu odwodnienia dachów i utrzymującą się przez wiele lat w przeszłości nieefektywność izolacji strefy fundamentowo-cokołowej. Istotne dla obecnego stanu zachowania są również wieloletnie zaniedbania, przeprowadzone naprawy niefortunne ze względu na rodzaj zastosowanych materiałów oraz jakość wykonania. Lico pokryto wtórnie warstwami wypraw cementowych (jw.). Wyjątek stanowi część pseudoryzalitu frontowego ponad dachem ganka z zachowanymi szczątkowo wyprawami wapiennymi, jednak pomijając pola wnek zostały one przesłonięte warstwą szlichty lub baranka, ponadto są silnie osłabione lub odspojone. Większe ubytki wtórnych wypraw uzupełniono niedbale cementowymi łatami. Największe zniszczenia występują w lokalizacjach szczególnie narażonych na zamakanie, przede wszystkim w obrębie cokołu, ze względu na tzw. „wodą rozpryskową” i podciąganie kapilarne z gruntu. Inne newralgiczne miejsca to załamania elewacji przy ryzalitach, zawilgocone ze względu na niewłaściwe ukształtowanie lub nieuszczelnienie rynien, na co wskazują wyraźne ciemne zacieki oraz skupiska mikroorganizmów. Pomimo licznych spękań wypraw, szczególny niepokój budzą rozległe ukośne zarysowania stwierdzone poblizu otworów okiennych w północnym segmencie elewacji frontowej, w środkowej oraz zachodniej części elewacji południowej i w mniejszym stopniu w południowym segmencie elewacji zachodniej, wskazujące na możliwe osłabienie struktury murów.

Detal architektoniczny prezentuje się również bardzo niekorzystnie. Pozostawione elementy zachowały odpowiedni układ, jednakże ze względu na stopień uszkodzeń i współczesnych uzupełnień wykonanych zaprawą cementową kształt profili uległ znacznemu zatarciu. Elementy w większości oryginalne to przede wszystkim kolumny ganka, podobnie obramienia otworów i wnek we wspomnianej już części pseudoryzalitu frontowego. Powierzchnia detali wykazuje liczne spękania i ubytki. Największe uszkodzenia występują

⁵ Forma drzwi zbliżona do historycznej, zob. *Ikonoграфия*, fot. 12, s. 10.

w miejscach szczególnie narażonych na zamakanie, tj. w obrębie gzymsów wieńczących i na krawędziach szczytów. Szczelne powłoki farb olejnych są na ogół spękanе, częstokroć łuszczą się i osypują, w przypadku elementów z zaprawy wapiennej najczęściej wraz z podłożem. Na cokole, schodach i obrzeżach podestu ganku występują pojedyncze wykruszenia bądź inne, niewielkie uszkodzenia mechaniczne płyt kamiennych. Spoinowana cokołu wypełniono zaprawą cementową ukształtowaną w charakterystyczne wałeczki. Określenie stanu technicznego posadzki wymaga usunięcia wtórnej, cementowej nawierzchni. Poza wymienionymi nawarstwieniami i zniszczeniami elewacje szpecą ułożone bezładnie elementy instalacji elektrycznej i odgromowej, lampy, haki dystansowe i.in.

Rzeźby ceramiczne

Zachowane są dwie z pośród trzech rzeźb pierwotnie ustawionych na ganku. Są one kompletne, jedynie większe uszkodzenie widoczne jest w obrębie dłoni kobiety z wieńcem. Liczne są drobne ubytki na wystających fragmentach: palcach stóp, nosach, krawędziach detalu. Powierzchnia rzeźb pokryta jest kilkoma powłokami farb. Są one zachowane w złym stanie, przetarte lub łuszczące się, pokryte mikroorganizmami. W miejscach, gdzie farba nie występuje powierzchnia ceramiki jest chropowata, mocno zabrudzona, ciemno szara, również z nawarstwieniami mikrobiologicznymi. Widoczne są niewielkie włosowate spękania ceramiki. Powstały one prawdopodobnie podczas wypału.

III. DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA STANU ZACHOWNIA

Autorzy zdjęć:

Katarzyna Polak,

Jakub Polak,

Korneliusz Kuczykowski.

Data wykonania: 05.2024, 01.2025.

1. Boże; dawny dwór, ob. szkoła podstawowa; elewacja wschodnia – frontowa; widok ogólny od strony południowo-zachodniej. Wykończenie lica i detali współczesnym tynkiem cementowym; ubytki detalu architektonicznego (opasek okiennych, głowic pilastrów, gzymsu kordonowego).

2. Boże; dawny dwór, ob. szkoła podstawowa; elewacja wschodnia (frontowa); widok ogólny od strony południowo-wschodniej. Wykończenie lica i detali współczesnym tynkiem cementowym; ubytki detalu architektonicznego (opasek okiennych, głowic pilastrów, gzymsu kordonowego).

3. Boże; dawny dwór, ob. szkoła podstawowa; elewacja zachodnia (tylna); widok ogólny od strony południowo-zachodniej. Wykończenie lica i detali współczesnym tynkiem cementowym; ubytki detalu architektonicznego (opasek okiennych, gzymsu kordonowego); zaślepiiony podcień i wtórne otwory okienne kondygnacji I ryzalitu; dobudowana szyja piwniczna.

4. Boże; dawny dwór, ob. szkoła podstawowa; elewacja północna (boczna); widok ogólny od strony północno-zachodniej. Wykończenie lica i detali współczesnym tynkiem cementowym; ubytki detalu architektonicznego (opasek okiennych); wtórny otwór okienny kondygnacji I, w miejscu rozebranego łącznika oficyny.

5. Boże; dawny dwór, ob. szkoła podstawowa; elewacja południowa (boczna); widok ogólny od strony południowo-zachodniej. Wykończenie lica i detali współczesnym tynkiem cementowym; ubytki detalu architektonicznego (opasek okiennych); wtórne otwory okienne kondygnacji I na osiach środkowej i zachodniej, w miejscu rozebranego pawilonu oranżerii.

6. Boże; dawny dwór, ob. szkoła podstawowa; elewacja zachodnia (tylna); ryzalit, kondygnacja I. Współczesne wykończenia lica dwiema wyprawami cementowymi; warstwa spodnia z ugrowo-żółtymi powłokami malarskimi; warstwa wierzchnia z „baran-kiem” i jasno-beżową powłoką malarską; spękania, odspojenia, ubytki zapraw.

7. Boże; dawny dwór, ob. szkoła podstawowa; elewacja południowa (boczna); przyziemie. Współczesne wykończenie cokołu grubą warstwą zaprawy cementowej z brązową warstwą malarską i późniejsze prowizoryczne uzupełnienia; powyżej cokołu współczesne wykończenia lica dwiema wyprawami cementowymi.

8. Boże; dawny dwór, ob. szkoła podstawowa; elewacja wschodnia (frontowa), segment południowy, przyziemie. Współczesne wykończenie cokołu grubą warstwą zaprawy cementowej z warstwami malarskimi; głębokie spękania i odspojenia, złuszczenia powłok malarskich; stolarka PCV.

9. Boże; dawny dwór, ob. szkoła podstawowa; elewacja wschodnia (frontowa), przyziemie, ganek. Współczesne wykończenia malarskie kolumn; złuszczenia powłok malarskich, dezintegracja i ubytki podłoża.

10. Boże; dawny dwór, ob. szkoła podstawowa; elewacja wschodnia (frontowa), segment północny, kondygnacja 1,5 i zwieńczenie. Współczesne wykończenia malarskie ościeży okiennych i gzymsu wieńczącego; głębokie, całościowe uzupełnienia gzymsu zaprawą cementową, zniekształcenia profili, spękania, odspojenia; stolarka PCV.

11. Boże; dawny dwór, ob. szkoła podstawowa; elewacja wschodnia (frontowa), pseudoryzalit, kondygnacja II i zwieńczenie. Współczesne opracowania lica i detalu architektonicznego; ubytki wypraw i złuszczenia powłok malarskich.

12. Boże; dawny dwór, ob. szkoła podstawowa; elewacja południowa (boczna), szczyt. Współczesne opracowania lica i detalu architektonicznego; stolarka PCV.

13. Boże; dawny dwór, ob. szkoła podstawowa; elewacja wschodnia (frontowa), pseudoryzalit, kondygnacja II. Oryginalne wyprawy wapienne pokryte współczesnymi warstwami malarskimi, cementową szlichtą i „barankiem”.

14. Boże; dawny dwór, ob. szkoła podstawowa; elewacja wschodnia (frontowa), przyziemie, ganek. Silne zabrudzenia na elementach schodów; ubytki i prowizoryczne uzupełnienia zaprawą cementową.

15. Boże; dawny dwór, ob. szkoła podstawowa; elewacja wschodnia (frontowa), przyziemie, ganek. Współczesne uzupełnienia spoinowań cokołu ganka zaprawą cementową; skupiska mikroorganizmów roślinnych; ubytki na krawędziach płyt tarasowych.

16. Boże; dawny dwór, ob. szkoła podstawowa; elewacja wschodnia (frontowa), przyziemie, ganek. Wylewka betonowa na posadzce tarasu ganka; współczesna balustrada z prętów i profili metalowych.

17. Boże; dawny dwór, ob. szkoła podstawowa; elewacja wschodnia (frontowa), pseudoryzalit, drzwi (awers). Forma i kolorystyka stolarki po przebudowie.

18. Boże; dawny dwór, ob. szkoła podstawowa; elewacja wschodnia (frontowa), pseudoryzalit, drzwi (rewers). Forma i kolorystyka stolarki po przebudowie.

19. Boże; dawny dwór, ob. szkoła podstawowa; elewacja północna (boczna); przyziemie. Uszkodzenia i ubytki wypraw na skutek silnego zawilgocenia strefy fundamentowo-cokołowej; ciemne przebarwienia, skupiska mikroorganizmów roślinnych.

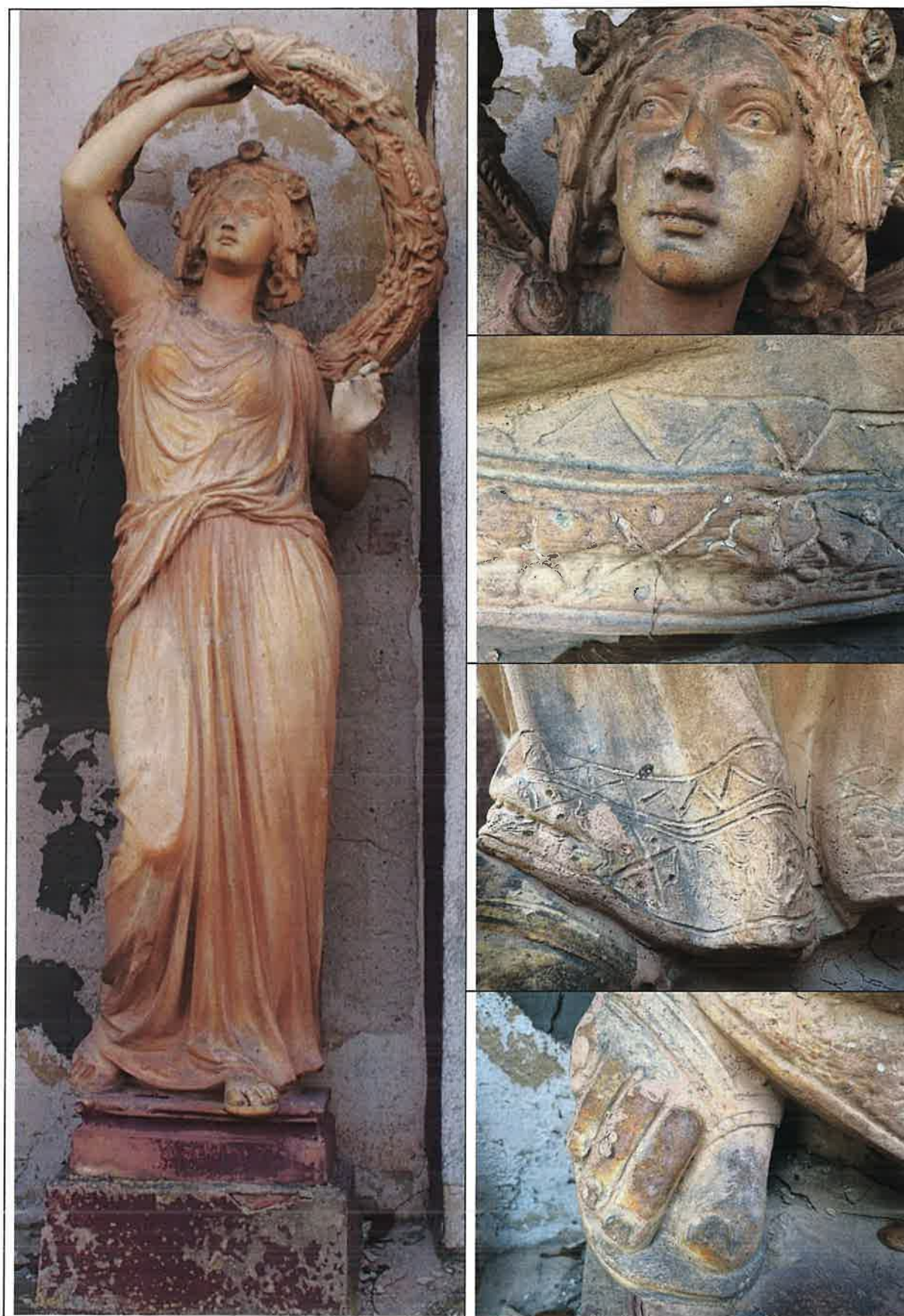
20. Boże; dawny dwór, ob. szkoła podstawowa; elewacja zachodnia (tylna), segment południowy, przyziemie. Uszkodzenia wypraw poniżej otworu okiennego na skutek osłabienia struktury podłoża; głębokie spękania, odspojenia, ubytki zapraw.

21. Boże; dawny dwór, ob. szkoła podstawowa; elewacja zachodnia (tylna), ryzalit i segment południowy, zwieńczenie. Uszkodzenia wypraw na skutek wadliwego odwodnienia dachu; ciemne zacieki, odspojenia, ubytki zapraw.

22. Boże; dawny dwór, ob. szkoła podstawowa; elewacja zachodnia (tylna), ryzalit, zwieńczenie. Uszkodzenia wypraw i detalu na skutek zamakania wodą opadową; ciemne zacieki i przebarwienia, ubytki zapraw i powłok malarskich.

IV. WYTYCZNE I PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

1. WNIOSKI KONSERWATORSKIE

Dwór oraz jego historyczne otoczenie uległy daleko posuniętym przekształceniom prowadzącym do degradacji historycznego założenia, niemniej stanowią nadal istotną wartość kulturową i są objęte ochroną konserwatorską. Elewacje budynku głównego utraciły dawne walory kompozycyjne i znaczną część dekoracji architektonicznej oraz wystroju (oryginalnych wypraw), a stan techniczny struktury budowlanej i oryginalnych elementów wystroju budzi duże zaniepokojenie. Największy stopień autentyzmu wykazuje niewątpliwie strona frontowa, ponieważ zachowała zasadnicze podziały, reliktory oryginalnych opracowań lica i detalu, a także większą część wystroju rzeźbiarskiego, dzięki czemu stanowi podstawowe źródło informacji i punkt oparcia w kontekście planowanych prac konserwatorsko-restauratorskich. Wobec zaistniałych przekształceń ważnym źródłem informacji o historycznym wystroju budynku są nieliczne fotografie archiwalne. Wyczytać z nich można zróżnicowanie wystroju elewacji frontowej i ogrodowej. Bogatsza elewacja frontowa posiadała podziały pilastrami, z których zachowały się trzony oraz gzymsy: kordonowy i międzykondygnacyjny. Nie zachowały się inne detale np. opaski wokół okien, a na fotografiach archiwalnych nie są widoczne. Możliwe, że jeśli były, to w bardzo prostej formie i analogicznie do pilastrów nie były zróżnicowane kolorystycznie (por. fot. 1, 3 i 4 IKONOGRAFIA). Na elewacji ogrodowej nie wprowadzono podziałów pilastrami, co widać na fotografii archiwalnej. Być może brak pilastrów równoważyły czytelne opaski wokół okien pierwszej kondygnacji i poddasza, które podkreślone zostały jaśniejszym kolorem. Cokół budynku był tynkowany. Prawdopodobnie jego górna krawędź i bok podkreślono wysuniętą listwą, której pozostałość zachowała się na narożu elewacji frontowej.

Kolorystyka elewacji: lica ściany i detalu zachowała się w kilku miejscach pomimo usunięcia niemal wszystkich tynków z lica murów. Kolor stolarki ustalono na podstawie badań ramiaka z prawdopodobnie historycznego okna znalezionej na poddaszu. Na podstawie wykonanych odkrywek zaproponowano dwa zestawy kolorystyczne różniące się nasyceniem kolorów. Zaproponowano kolor cokołu jako walorowo ciemniejszy niż elewacja.

2. POSTULATY I ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE

Zachowanie obiektu, przywrócenie i odpowiednie wyeksponowanie jego zabytkowego charakteru wymaga podjęcia wielu specjalistycznych działań. Proces konserwatorski powinien przebiegać z poszanowaniem autentycznej substancji budowlano-architektonicznej oraz wszelkich historycznych komponentów.

Ogromna skala i zasięg współczesnych ingerencji, jak również obecna funkcja budynku uniemożliwiają przeprowadzenie pełnoskalowych prac rekonstrukcyjnych zmieniających kubaturę, jak chociażby odtworzenie historycznej formy ryzalitu tylnego, nie wspominając o potencjalnej odbudowie utraconych struktur przestrzennych. Mając pełną świadomość ograniczeń i akceptując nieodwracalny charakter tych przekształceń należy pominąć wszelkie działania ingerujące w dotychczasowy układ funkcjonalny, jednocześnie dążyć do zachowania i pieczołowitego uzupełnienia wszelkich zachowanych elementów kompozycji elewacji, natomiast te brakujące w miarę możliwości odtworzyć na podstawie stwierdzonych relikwów, ikonografii i wedle historycznych wzorców. Pozwoli to na przywrócenie pierwotnych proporcji i architektonicznego wyrazu elewacji. Elementy wtórne, lecz niezbędne ze względów użytkowych należy dostosować w sposób zharmonizowany, umożliwiając ich zrozumiałe, intuicyjne odróżnienie. Kolorystykę łoża i detali należy opracować na podstawie wyników badań konserwatorskich. Równie istotne, jak właściwa aranżacja całości będą analizy oraz praktyczne czynności niezbędne dla poprawy stanu technicznego elewacji, co powinien objąć projekt budowlany uwzględniający wyniki badań i program konserwatorski.

Najważniejsze wytyczne dotyczące zagadnień technologicznych i estetycznych to;

- kontrola efektywności wykonanego zabezpieczenia murów przed zawilgoceniem;
- rewizja stanu technicznego i sprawności systemu odwodnienia dachu (rynien, rur spustowych, odpływów);
- określenie rodzaju i faktycznego zakresu uszkodzeń konstrukcyjnych struktur murowych (po uprzednim usunięciu wypraw) oraz zaproponowanie środków zaradczych;
- usunięcie wtórnych, ahistorycznych elementów (balustrada ganka, blaszane parapety i.inne);
- usunięcie wszelkich nieodpowiednich technologicznie i nieestetycznych nawarstwień (wyprawy i.in. uzupełnienia wykonane zaprawami cementowymi), bez naruszenia substancji zabytkowej;
- wzmocnienie i stabilizacja zdiagnozowanych uszkodzeń konstrukcyjnych (kotwienie spękań murów, lokalne przemurowania i uzupełnienia);
- wzmocnienie i zabezpieczenie wszelkich historycznych struktur, elementów, materiałów (konsolidacja zdeintegrowanych fragmentów);
- uzupełnienie zniszczonych historycznych opracowań i form detalu architektonicznego (wypraw, pilastrów, gzymsów, opasek okiennych, i.in.);
- odtworzenie stolarki zgodnie z historycznymi formami i ustaloną kolorystyką. Okna powinny być możliwie wierne w proporcjach i wymiarach ramiaków i szklenia oknom z epoki.
- odtworzenie brakujących elementów pierwotnej kompozycji architektonicznej, za wyjątkiem miejsc przebudowanych (ze względu na obecną funkcję obiektu);
- przywrócenie oryginalnej kolorystyki (malowanie łoża i detali);

- wprowadzenie skutecznych zabezpieczeń przed czynnikami niszczącymi (hydrofobizacja miejsc narażonych na zamakanie, montaż stosownych obróbek blacharskich i ofasowań);

- konserwacja rzeźb ceramicznych

Prace powinny być prowadzone i koordynowane przez osobę doświadczoną, posiadającą odpowiednie kwalifikacje określone w Ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., ponadto realizowane przez zespół doświadczonych konserwatorów i renowatorów posiadających aktualną wiedzę branżową, korzystających w sposób umiemytny z tradycyjnych, jak i nowoczesnych technik oraz technologii budowlanych, z zastosowaniem wysokogatunkowych, atestowanych produktów dedykowanych obiektom zabytkowym.

3. PROGRAM PRAC KONSERWATORSKO-RESTAURATORSKICH

Wraz z ustawieniem rusztowań i uzyskaniem nieograniczonego dostępu do wszystkich miejsc należy dokonać ponownie szczegółowych oględzin i sporządzić szczegółową dokumentację fotograficzną stanu zachowania.

3.1. ELEMENTY I STRUKTURY MUROWE

3.1.1. ZABIEGI WSTĘPNE I PRACE ROZBIÓRKOWE

1. W pierwszej kolejności należy usunąć z kamiennych schodów i cokołu ganka elewacji frontowej wszelkie wtórne uzupełnienia (przede wszystkim spoinowania wykonane zaprawą cementową).

2. Powierzchnie schodów i cokołu oczyścić metodą strumieniowo-ścierną, przy czym rodzaj ścierniwa i wartość ciśnienia należy dostosować do stanu technicznego podłoża, tak by nie uszkodzić czyszczonych powierzchni.

Zabiegi dotyczące wątków ceglanych, tj. podłoża konstrukcyjnego (podtynkowego) wykonać po usunięciu wszystkich wtórnych lub nieodwracalnie uszkodzonych wypraw.

3. W przypadku stwierdzenia zaawansowanej dezintegracji podłoża należy usunąć nadwątlone zaprawy murarskie bądź fragmenty ceramicznego budulca.

4. Miejsca noszące oznaki podwyższonego zawilgocenia poddać profilaktycznej dezynfekcji preparatem o właściwościach biobójczych (np. *Biotin R*, roztwór 3-5%, *Preventol RI*, 2-10%, lub zbliżony), następnie wyeliminować źródło wilgoci i zabezpieczyć przed zamakaniem, pozostawić do osuszenia.

5. W przypadku kumulacji w strukturze murowej soli należy wykonać zabiegi odsalające metodą swobodnej migracji soli do rozszerzonego środowiska poprzez nałożenie okładów z pulpy celulozowej lub mieszaniny pulpy celulozowej, bentonitu i piasku kwarcowego. Zabiegi ponawiać do uzyskania min. 50% wartości początkowego zasolenia.

3.1.2. WZMOCNIENIA, ZABIEGI KONSOLIDUJĄCE I UZUPEŁNIENIA

1. W przypadku stwierdzenia uszkodzeń konstrukcyjnych podłoża;

a) zaleca się wykryte zarysowania, rozwarstwienia, spękania struktur murowych ustabilizować stosując gotowe zestawy do wzmacniania murów (np. kotwy śrubowe ze stali nierdzewnej *HELIFIX*, montowane z wykorzystaniem dedykowanej zaprawy tiksotropowej na bazie cementu lub zbliżony system *Spiralanker* prod. Remmers). Naprawy należy wykonać uwzględniając indywidualny stopień destrukcji – głębokość i układ spękań i rodzaj elementu – lico, parapety, progi, nadproża otworów, zgodnie z instrukcją techniczną i zaleceniami producenta, a w przypadku rozległych uszkodzeń po uprzedniej konsultacji z nadzorem technicznym, na podstawie zaleceń konstruktora.

b) w przypadku stwierdzenia pustek w strukturze muru należy je wypełnić aplikując półpłynną mineralną zaprawę iniekcijną (np. *Optosan TrassInjekt* prod. Hufgard Optolith i *Bohrlochsuspension* prod. Remmers) o parametrach – uziarnieniu i gęstości stosownych do wielkości szczelin.

2. Materiały osłabione strukturalnie – zaprawy murarskie i budulec skonsolidować hydrofilnym preparatem na bazie estrów etylowych kwasu krzemowego (np. *KSE 100* lub *KSE 300* prod. Remmers, opcjonalnie kompozycją obu preparatów w zależności od stopnia dezintegracji), zgodnie z technologią określoną przez producenta.

3. Uzupełnienia, przemurowania, rekonstrukcje zniszczonych fragmentów podłoża wykonać zachowując historyczny układ budulca, zgodnie z tradycyjną technologią robót murarskich, przy użyciu materiałów o parametrach fizyko-mechanicznych zbliżonych do oryginalnych – cegły rozbiórkowej lub współczesnej imitacji, fleków ceglanych i tradycyjnej zaprawy piaskowo-wapiennej, z nieznacznym dodatkiem białego cementu dla zwiększenia wytrzymałości i trwałości (cement klasy 52,5, uzyskany z czystego kamienia wapiennego, bez dodatków i zanieczyszczeń, o niskiej zawartości alkaliów, np. *Aalborg White* prod. Aalborg-portland lub zbliżony), przy czym zalecany stosunek objętościowy składników – kruszywa, wapna, cementu, ze względu na pożądane właściwości mechaniczne i kapilarne powinien wynosić 14:4:1. Spoiny pozostawić „puste” (gł. ~1cm), dla zapewnienia lepszej szczepności wypraw.

4. Uzupełnienia spoinowań cokołu i pomiędzy elementami schodów ganka wypełnić zaprawą piaskowo-wapienną analogiczną do murarskiej (jw.) barwioną w masie pigmentami mineralnymi, opcjonalnie gotową zaprawą z trasek (np. *Optosan TrassNaturstein Fuge NHL* prod. Hufgard Optolith). Spoiny opracować płasko, wygładzić.

3.1.3. PRACE ZABEZPIECZAJĄCE

1. Powierzchnie cokołu zaleca się zabezpieczyć preparatem o właściwościach hydrofobowych (np. *Funcosil SNL* prod. Remmers, *Lotexan-N* prod. KEIM).

3.2. WYPRAWY I DETALE SZTUKATORSKIE

3.2.1. ZABIEGI WSTĘPNE I PRACE ROZBIÓRKOWE

1. Początkowo usunąć ostrożnie z elewacji wszelkie wtórne opracowania i nawarstwienia – ahistoryczne wyprawy, uzupełnienia detalu sztukatorskiego, zacierki, warstwy malarskie i.in.

2. Usunąć jedynie nieodwracalnie uszkodzone fragmenty pierwotnych wypraw i detalu – odspojone, spękanne, kruszące się, silnie spękanne, zdeintegrowane lub zawilgocone. W przypadku zawilgocenia strefy cokołowej zaleca się usunięcie całości wypraw do wysokości ~50-80 cm powyżej linii zawilgocenia.

3. Miejsca zawilgocone lub z widocznym wzrostem mikroorganizmów poddać dezynfekcji preparatem o właściwościach biobójczych (np. *Biotin R*, roztwór 3-5%, *Preventol RI*, 2-10%, lub zbliżony).

4. Powierzchniowe zabrudzenia zachowanych wypraw i detalu oczyścić „na sucho”, przy użyciu szczotek z włosiem winylowym, skalpeli, szpachelek.

3.2.2. WZMOCNIENIA I ZABIEGI KONSOLIDUJĄCE

1. Zachowane i przeznaczone do dalszej ekspozycji fragmenty pierwotnych wypraw i detalu zabezpieczyć poprzez umiejętne podklejenie ukruszonych lub odspojonych krawędzi opaskami z zaprawy na bazie wapna naturalnego (np. gotowe produkty linii *PLM*).

2. Lokalne podpowierzchniowe pustki i odspojenia wypraw wypełnić półpłynną zawiesiną (*PLM*), aplikowaną strzykawką w szczeliny lub otwory iniekcyjne.

3. Zdeintegrowane fragmenty skonsolidować preparatem krzemooorganicznym (*KSE 300* prod. Remmers).

3.2.4. UZUPEŁNIENIA

1. Po usunięciu nawarstwień, zależnie od stopnia zniszczenia wypraw – lica;

a) powierzchniowe ubytki wypraw uzupełnić zacierką z gotowej, drobnoziarnistej zaprawy wapiennej (np. *NHL-Kalkputz-Fein* prod. KEIM), odpowiednio barwioną pigmentami mineralnymi, powierzchnię zatrzeć równo i gładko;

b) całościowe ubytki wypraw uzupełnić w technice tynków dwuwarstwowych – obrzutka i warstwa nośna z gładzią, nakładając wstępną wyrównującą warstwę z zaprawy gruboziarnistej (np. *NHL Kalkputz-Grob* prod. KEIM), następnie warstwę wierzchnią z gotowej, drobnoziarnistej zaprawy wapiennej (np. *NHL-Kalkputz-Fein* prod. KEIM), powierzchnię opracować jw.; Nie należy stosować zapraw zawierających cement.

c) całościowe ubytki wypraw w obrębie cokołów, w miejscach uprzednio zawilgoconych i zasolonych, po przeprowadzeniu zabiegów odsalających zaleca się uzupełnić w technologii tynków renowacyjnych WTA (np. *Porosan-Ausgleichsputz-NP* i/lub *Porosan-Trass-Sanierputz-NP* prod. KEIM), powierzchnię opracować jw.

2. Po usunięciu nawarstwień, zależnie stopnia zniszczenia detali – pilastrów, gzymsów, kolumn i.in.;

a) powierzchniowe uzupełnienia wykonać gotową drobnoziarnistą zaprawą sztukatorską (np. *Optosan StuckoFein* prod. Hufgard Optolith), powierzchnię wyrównać poprzez szlifowanie;

b) większe utracone fragmenty odtworzyć *in situ* gotowymi zaprawami sztukatorskimi, na wstępie zaprawą gruboziarnistą (np. *Optosan StuckoGrob* prod. Hufgard Optolith), w warstwach wierzchnich i wykończeniu zaprawą drobnoziarnistą (np. *Optosan StuckoFein* prod. Hufgard Optolith), lub zaprawami wapiennymi.

c) podobnie jw. należy zrekonstruować odpowiednie detale w obrębie nieprzebudowanych partii poszczególnych elewacji – (1) pilastry, gzymsy kordonowe, opaski i parapety okienne w segmentach bocznych elewacji wschodniej (południowej); (2) gzymsy kordonowe, opaski i parapety okienne w segmentach bocznych elewacji tylnej (zachodniej); (3) opaski i parapety okienne w kondygnacji II ryzalitu tylnego; (4) opaski i parapety okienne w szczycie elewacji północnej (bocznej); (5) opaski i parapety okienne na osi wschodniej kondygnacji I i w szczycie elewacji południowej (bocznej).

W związku z zaproponowaną koncepcją rekonstrukcji elementów dekoracji architektonicznej zaleca się, aby wszystkie otwory okienne wykonane wtórnie pozostawić w dotychczasowej uproszczonej formie, celem wyróżnienia na tle otworów historycznych z odtworzonym detałem.

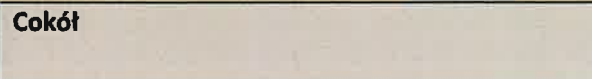
Z tych samych względów zaleca się uproszczenie strefy cokołowej przebudowanych elewacji bocznych i ryzalitu tylnego. Rozmieszczenie i szczegółowe formy elementów wskazanych do rekonstrukcji wraz z proponowaną kolorystyką (lico i detal) należy przedstawić w dokumentacji rysunkowej projektu architektoniczno-budowlanego.

3. Lico i detale opracować kolorystycznie zgodnie z wynikami badań konserwatorskich. Zaleca się zastosowanie farb mineralnych, krzemianowych np. *Soldalit* prod. KEIM.

Przed malowaniem całości elewacji należy wykonać próby kolorystyczne w celu ostatecznego wyboru kolorystyki. Propozycje muszą zostać zatwierdzone przez nadzór konserwatorski.

Zaproponowano dwie wersje : A- kolory bardziej nasycone B-kolory jaśniejsze

Nazwa elementu	Kolor NCS	Próbka koloru
Elementy tynkowane- tło	S 1050-Y 10R	A
	S 1040-Y 10R	B
Elementy tynkowane- detal	S 2002- Y	A
	S 2000- N	B
Stolarka		A
		B
COKÓŁ – propozycja aby cokół był walorowo ciemniejszy od elewacji		A
		B

	Detal
	Lico ściany
	Cokół

3.2.5. PRACE ZABEZPIECZAJĄCE

1. Powierzchnie wypraw i detali zaleca się zabezpieczyć preparatem o właściwościach hydrofobowych (np. *Funcosil SNL* prod. Remmers, *Lotexan-N* prod. KEIM). Na gzymsach należy wykonać obróbki z blachy tytanowo-cynkowej.

3.3. POSADZKA

3.3.1. ZABIEGI WSTĘPNE I PRACE ROZBIÓRKOWE

1. Na wstępie należy usunąć wylewki betonowe z powierzchni tarasu ganka.

2. Po odsłonięciu pierwotnej posadzki wykonać dokumentację fotograficzną stanu zachowania, uwzględniając rozmieszczenie i układ elementów – prostokątnych płyt kamiennych o zróżnicowanych wymiarach (przyp.). W razie konieczności wykonać dokumentację pomiarowo-rysunkową.
3. Usunąć najbardziej zniszczone, silnie spękanе fragmenty płyt kamiennych pierwotnej posadzki, podobnie ewentualne wtórne uzupełnienia i rekonstrukcje. Odspojone płyty zdemontować i zabezpieczyć celem ponownego wykorzystania.
4. Po demontażu ww. fragmentów podłoże dokładnie oczyścić z luźnych zanieczyszczeń, odpylić.
5. Elementy posadzki oczyścić z resztek zapraw i zabrudzeń mechanicznie, przy użyciu szczotek drucianych, dłut, skrobaków oraz metodą strumieniowo-ścierną, przy czym rodzaj ścierniwa i wartość ciśnienia należy dostosować do stanu technicznego podłoża, tak by nie uszkodzić czyszczonych powierzchni.

3.3.2. UZUPEŁNIENIA

1. Płyty kompletne, lecz silnie spękanе i rozczłonkowane skleić przy użyciu żywicy epoksydowej (np. *Epi-dian*) lub klejem na bazie żywicy poliestrowej do łączenia-zbrojenia kamieni (np. *Akemi MS 76* prod. AKEMI lub zbliżonym), przy czym połączenia większych fragmentów zaleca się zabezpieczyć laminatem od odwrotu lub skotwić prętami ze stali nierdzewnej o średnicy $\varnothing \sim 3-5$ mm. Na wierzchniej stronie płyt pozostawić szczeliny na ostateczne wypełnienie (jak w pkt 3).
2. Większe ubytki płyt uzupełnić metodą flekowania, materiałem zbliżonym do oryginalnego. Fleki osadzić na klej jw. (*Akemi MS 76* prod. AKEMI lub zbliżony). Uzupełnieniom nadać odpowiedni kształt i fakturę.
3. Mniejsze ubytki i szczeliny spękań uzupełnić kompozytem z żywic (np. jak zaproponowane powyżej) oraz wypełniaczem imitującym kamień, z odpowiednim kruszywem, piaskiem szklarskim i pigmentami mineralnymi. Uzupełnieniom nadać odpowiedni kształt i fakturę.
4. W przypadku ubytków całościowych utracone elementy zastąpić nowymi, dopasowanymi na wzór oryginalnych.
5. Zrekonstruowane płyty osadzić na gotową zaprawę do układania kamieni z trasek (np. *Naturstein-Verlegemörtel NVL 300* prod. Tubag lub zbliżoną). Spoinowania wypełnić analogicznie, jak w przypadku cokołu i schodów ganka (jak w pkt 3.1.2/4).

3.4. ELEMENTY METALOWE

Zaleca się zdemontowanie ahistorycznej balustrady na tarasie ganka, a w razie konieczności (ze względów bezpieczeństwa) zastąpić ją nową o formach zharmonizowanych z zabytkowym charakterem obiektu (wg projektu budowlanego), po uprzedniej konsultacji projektu z WKZ.

3.5. STOLARKA DRZWIOWA

Dopuszcza się pozostawienie obecnych drzwi frontowych, które pomimo przekształceń nie tworzą dysonanśu kompozycyjnego z pozostałymi elementami elewacji. Opcjonalnie przywrócić formę historyczną, sprzed przebudowy (wg projektu architektoniczno-budowlanego).

3.6. CERAMICZNE RZEŻBY

1. Ostrożny demontaż rzeźb i przeniesienie do pracowni.
2. Wykonanie prób w celu usunięcia przemalowań. Zaleca się zastosowanie past z kompozycją rozpuszczalników po uprzednim usunięciu złuszcających się powłok.
3. Usunięcie przemalowań z powierzchni ceramiki. W trakcie zabiegu należy obserwować podłoże w celu ewentualnej identyfikacji innych opracowań powierzchni.
4. Doczyszczanie powierzchni ceramiki z pozostałości farb poprzez okłady z acetonem.
5. Oczyszczenie powierzchni ceramiki z ciemnych nawarstwień za pomocą okładów z węgla aktywnego wraz z oczyszczaniem parownicą.
6. Uzupelnienie ubytków zaprawą mineralną imitującą pod względem właściwości i wyglądu ceramikę.
7. Scalenie kolorystyczne powierzchni mineralnymi laserunkami.
8. Montaż rzeźb na oczyszczonych cokołach z wprowadzeniem warstwy izolacji np. z papy bitumicznej lub blachy ołowianej. Wyspoinowanie połączenia.
9. Powierzchniowa hydrofobizacja preparatem Funcosil SNL.

3.7. UWAGI I ZALECENIA KOŃCOWE

Zaleca się usunięcie ahistorycznego przedsionka piwnicy dobudowanego przy ryzalicie tylnym i zastąpienie go lekką, ażurową konstrukcją, nie ingerującą w bryłę budynku (wg projektu architektoniczno-budowlanego).

Po zakończeniu prac konserwatorsko-restauratorskich teren w bezpośrednim sąsiedztwie elewacji należy ukształtować w sposób umożliwiający swobodny odpływ wody na zewnątrz (wg projektu architektoniczno-budowlanego).

Wszelkie zmiany i ustalenia dotyczące zaproponowanych technologii prac konserwatorsko-restauratorskich, jak również kwestie obecnie nierozstrzygnięte, a zasygnalizowane powyżej należy uzgodnić z WUOZ.

KONSERWACJA DZIEŁ SZTUKI
Katarzyna Polak
60-707 Poznań, ul. Małeckiego 13/4
NIP 7791073831, Tel. 601 840 410

Katarzyna Polak

V. ANEKS

BADANIA KONSERWATORSKIE

1. CEL BADAŃ

Głównym celem badań było odnalezienie oraz identyfikacja opracowań historycznych elementów wystroju elewacji zewnętrznych niezbędnych dla proponowanej rekonstrukcji lica i detalu architektonicznego.

2. ZAKRES I METODYKA BADAŃ

Po dokonaniu dokładnych oględzin wytypowano obszary budynku, które uległy najmniejszym przekształceniom. Badania przeprowadzono w obrębie elewacji frontowej (wschodniej), w północnym segmencie oraz w górnej części pseudoryzalitu, gdzie wykonano odkrywki sondażowe i stratygraficzne o różnej wielkości. Zostały one udokumentowane fotograficznie, jednak ze względu na wysoki stopień degradacji stwierdzonych pierwotnych wypraw i śladowy stan zachowania tożsamyh opracowań malarskich identyfikację kolorystyki przeprowadzono w oparciu o wyselekcjonowane próbki zapraw, które poddano analizie makroskopowej. Próbkę po zatopieniu w żywicy akrylowej wyszlifowano i obserwowano pod mikroskopem stereoskopowym w powiększeniu dopasowanym do rozmiaru pobranego materiału. Przekroje ukazujące pełną chronologię warstw malarskich przedstawiono na fotografiach.

3. MIEJSCA POBRANIA PRÓBEK I LOKALIZACJE ODKRYWEK

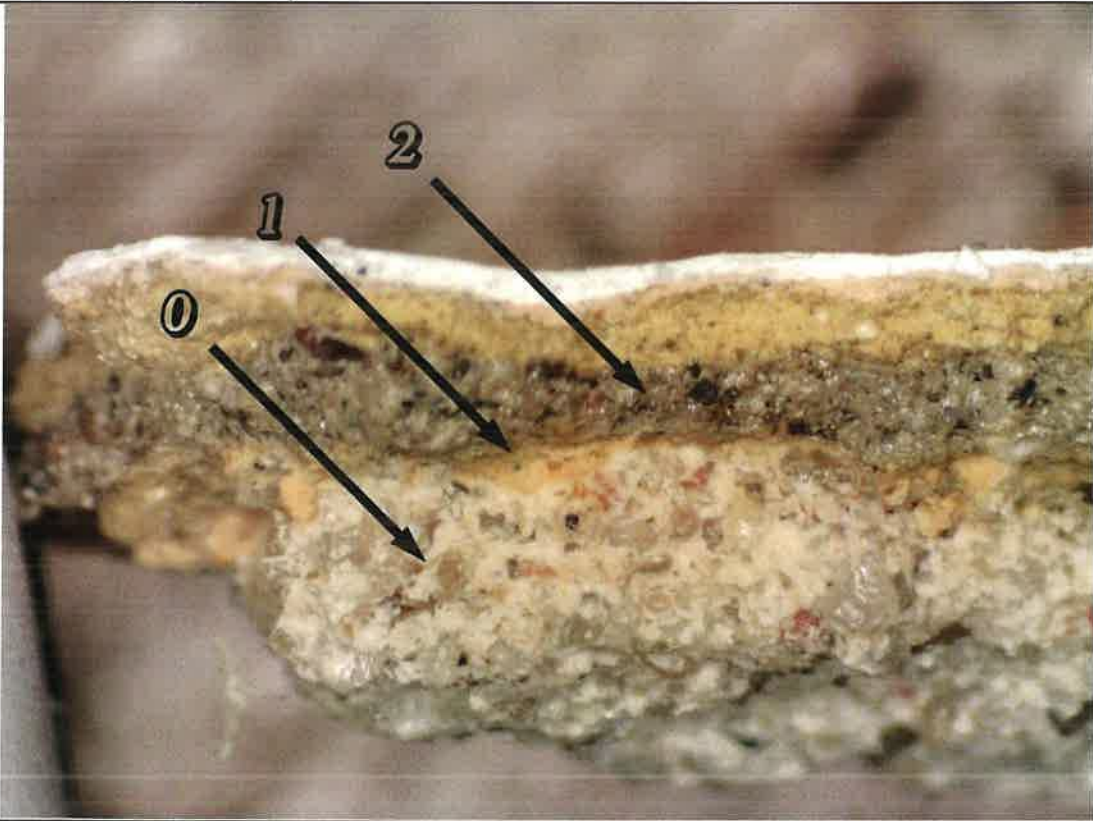

Boże; dawny dwór, ob. szkoła podstawowa; elewacja frontowa (wschodnia), pseudoryzalit – miejsca pobrania próbek (1-6); lokalizacja odkrywek (7-9).

Boże; dawny dwór, ob. szkoła podstawowa; elewacja frontowa (wschodnia), segment północny – lokalizacja odkrywek (10-12).

3. KARTY PRÓBEK I ODKRYWEK

KARTA PRÓBK I ODKRYWEK	
Obiekt: Dwór w Bożem, obecnie szkoła podstawowa.	
Miejsce pobrania: Elewacja wschodnia, pseudoryzalit, wnęka środkowa, część górna (a).	
	
Fot. 1. Miejsce pobrania próbki	
	
Fot. 2. Zbliżenie powierzchni próbki	
Wnioski: Na pierwotnym tynku wapiennym (0), zachowana warstwa barwna w kolorze ugrowym (1). Na niej wtórna wyprawa cementowa (2), pokryta kolejnymi warstwami barwnymi nieuwzględnionymi w opisie.	

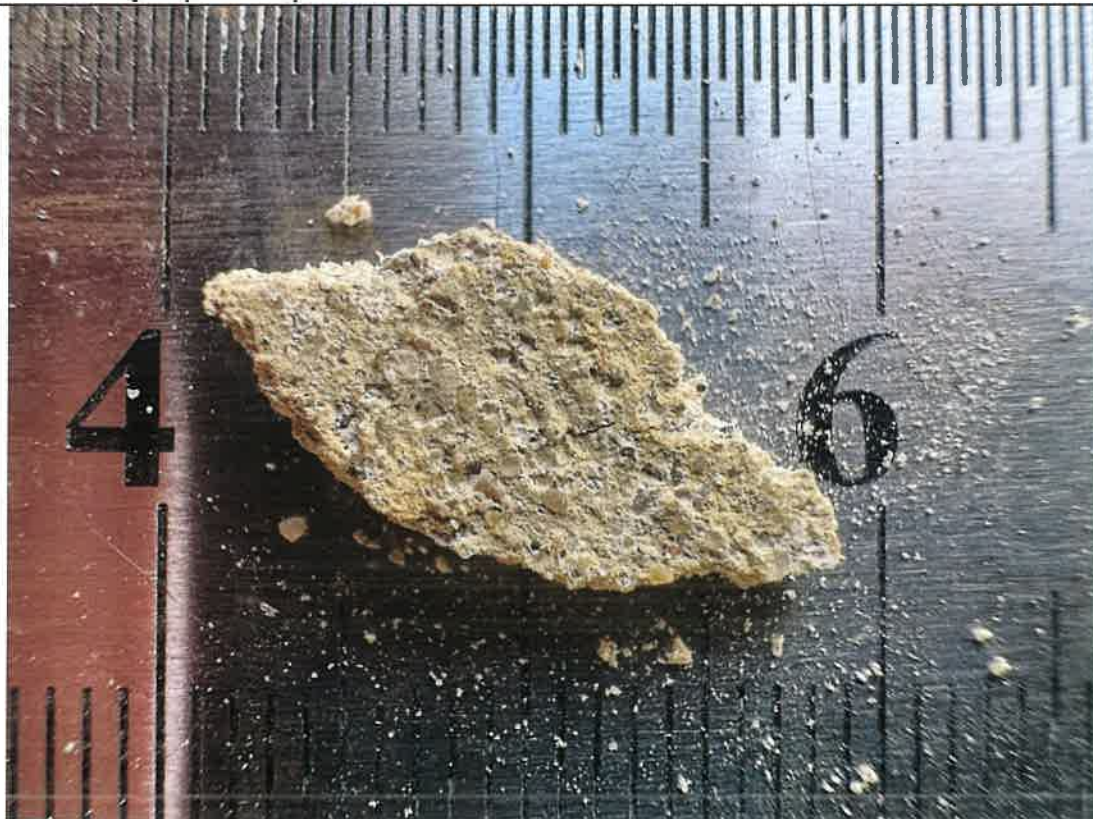
KARTA PRÓBKII - NR 2

Obiekt: Dwór w Bożem, obecnie szkoła podstawowa.

Miejsce pobrania: Elewacja wschodnia, pseudoryzalit, wnęka środkowa, część górna (b).

Fot. 1. Miejsce pobrania próbki

Fot. 2. Zbliżenie powierzchni próbki.

Wnioski: Bezpośrednio na wyprawie tynkarskiej widoczna mocno zdegradowana warstwa barwna w kolorze żółto-ugrowym.

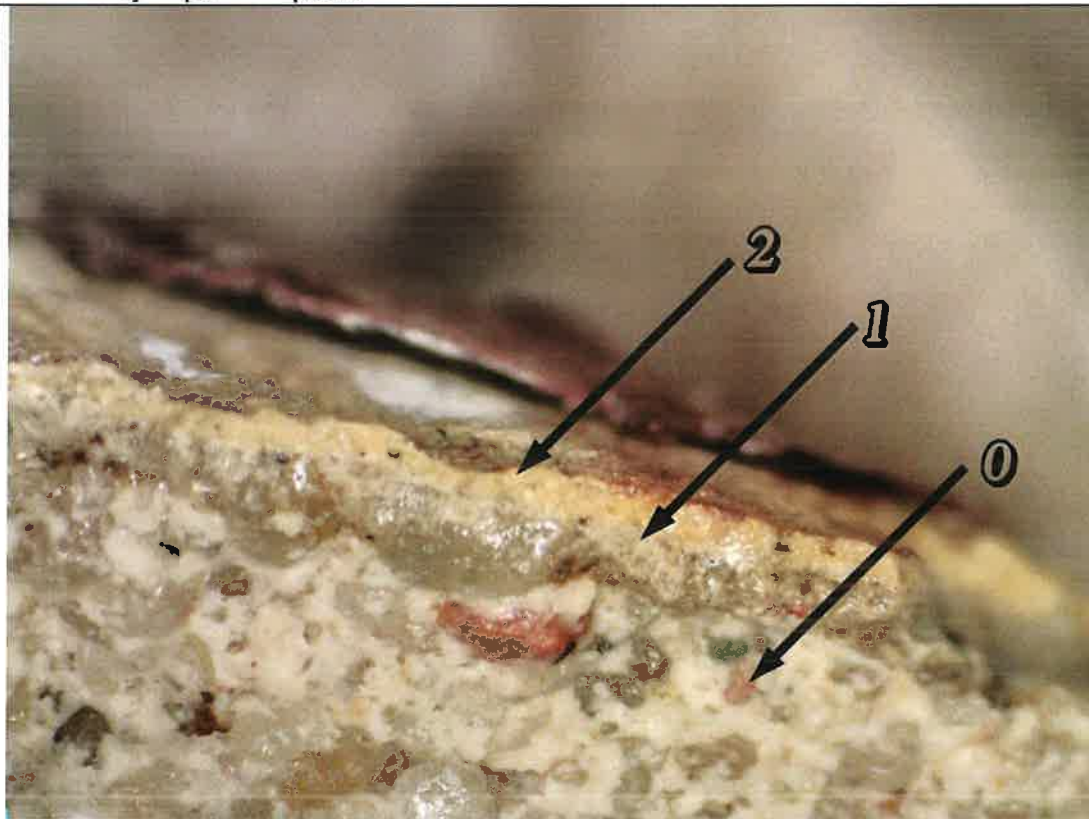
KARTA PRÓBKI - NR 3

Obiekt: Dwór w Bożem, obecnie szkoła podstawowa.

Miejsce pobrania: Elewacja wschodnia, pseudoryzalit, biforium południowe, arkada (a).

Fot. 1. Miejsce pobrania próbki

Fot. 2. Zbliżenie powierzchni próbki

Wnioski: Na pierwotnym tynku wapiennym (0), zachowana warstwa barwna w kolorze jasno szarym (1). Na niej kolejna warstwa barwna w kolorze jasno-ugrowym (2). Kolejne wtórne warstwy nieuwzględnione.

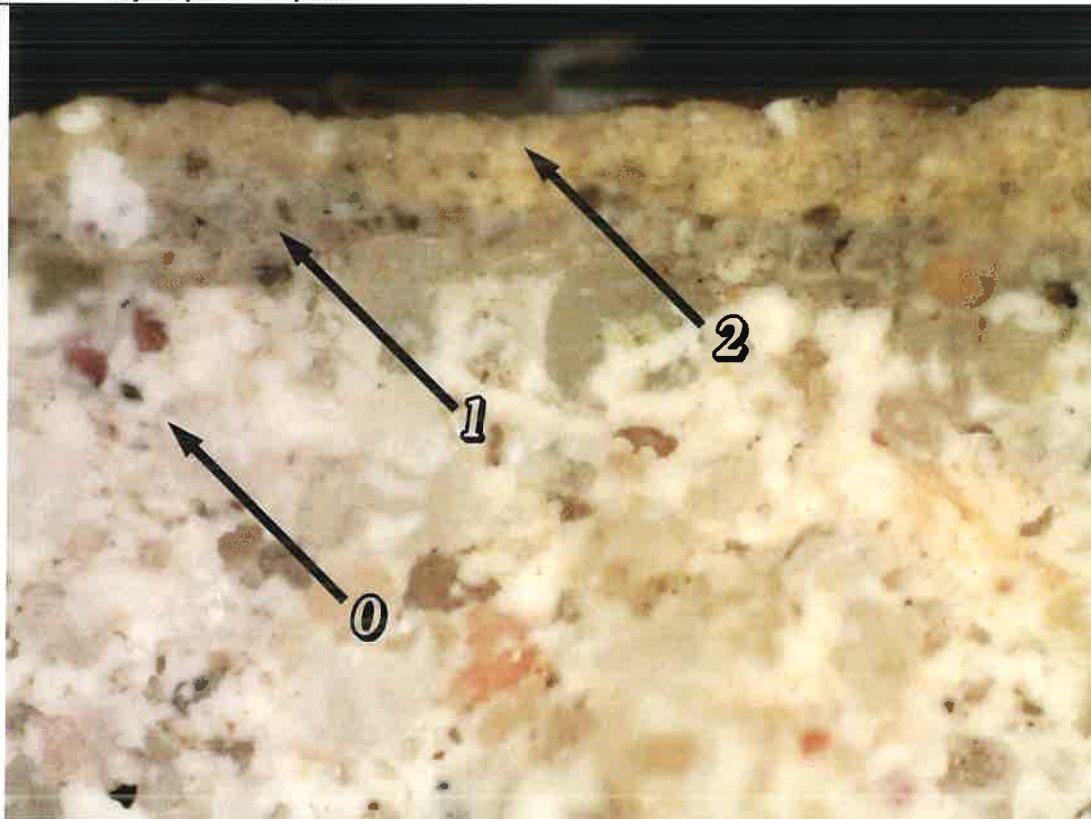
KARTA PRÓBK - NR 4

Obiekt: Dwór w Bożem, obecnie szkoła podstawowa.

Miejsce pobrania: Elewacja wschodnia, pseudoryzalit, biforium południowe, arkada (b).

Fot. 1. Miejsce pobrania próbki

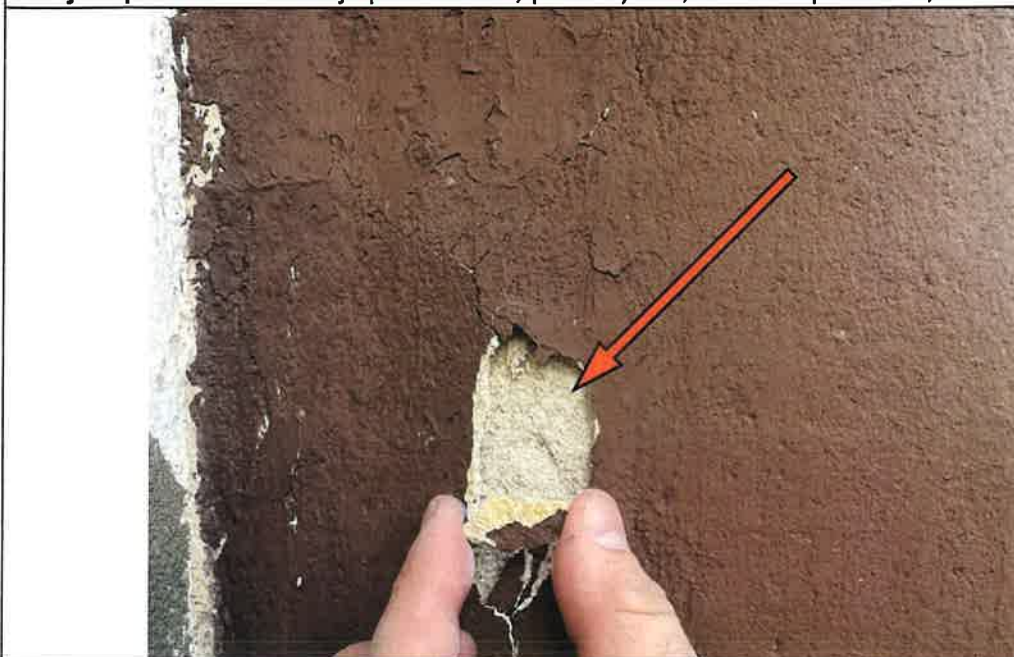
Fot. 2. Zbliżenie powierzchni próbki

Wnioski: Na pierwotnym tynku wapiennym (0), zachowana warstwa barwna w kolorze jasno szarym (1). Na niej kolejna warstwa barwna w kolorze jasno-ugrowym.

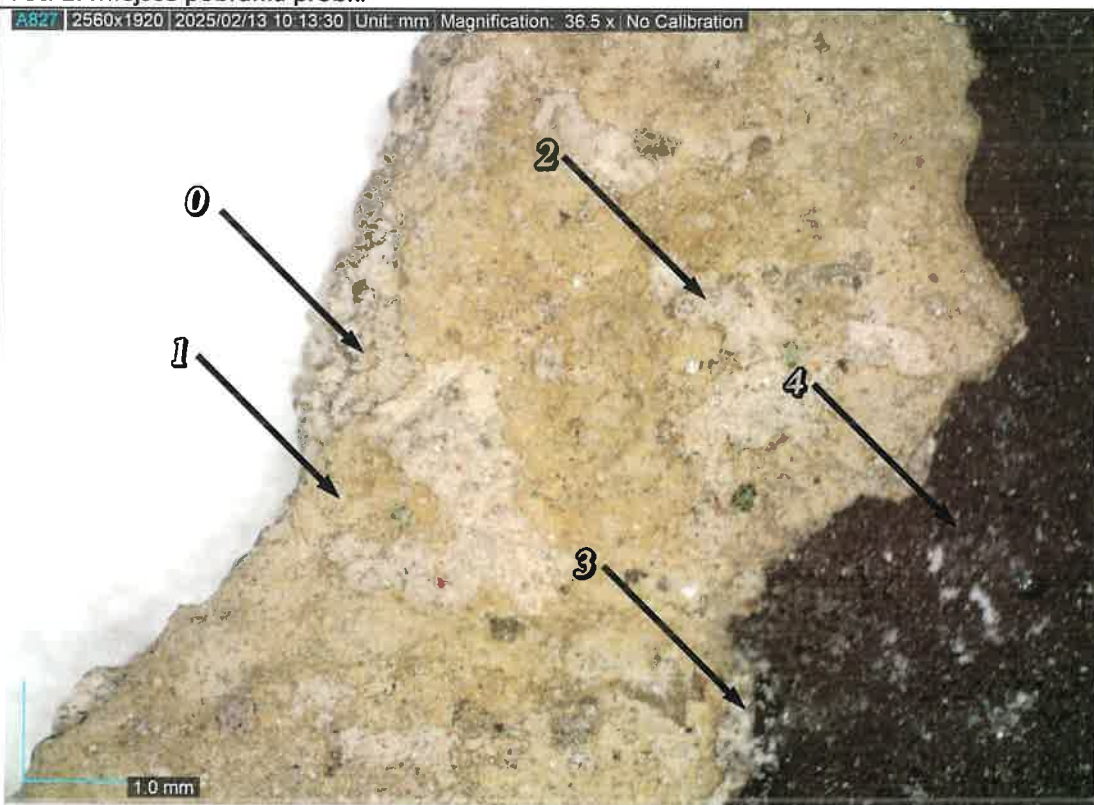
KARTA PRÓBK - NR 5

Obiekt: Dwór w Bożem, obecnie szkoła podstawowa.

Miejsce pobrania: Elewacja południowa, psudoryzalit, biforium północne, filar-ościeże.

Fot. 1. Miejsce pobrania próbki

Fot. 2. Zbliżenie powierzchni próbki

Wnioski: Na pierwotnym tynku wapiennym (0), zachowana warstwa barwna w kolorze ugrowym (1) pokryta kolejnymi warstwami barwnymi: jasnougrową, białą i brązową (2,3,4).

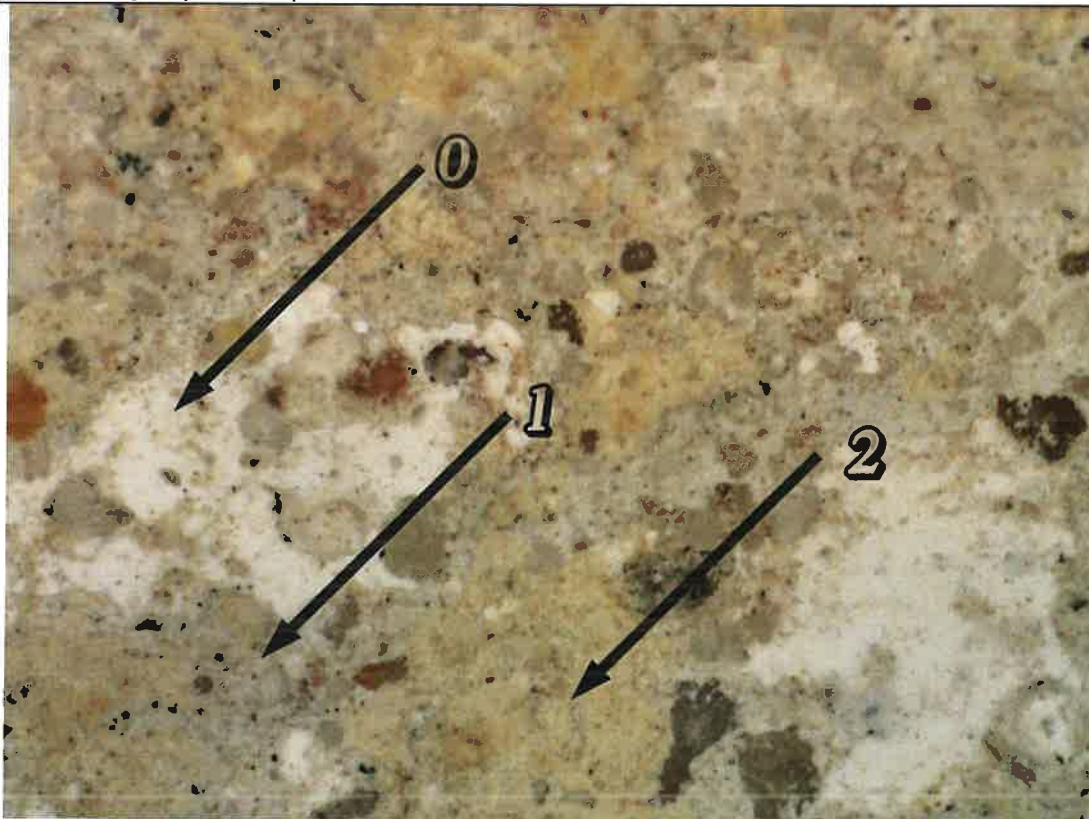
KARTA PRÓBK - NR 6

Obiekt: Dwór w Bożem, obecnie szkoła podstawowa.

Miejsce pobrania: Elewacja południowa, pseudoryzalit, gzyms, odcinek północny.

Fot. 1. Miejsce pobrania próbki

Fot. 2. Zbliżenie powierzchni próbki

Wnioski: Na pierwotnej zaprawie wapiennej (0), zachowana warstwa barwna w kolorze jasnoszarym (1). Na niej kolejna warstwa barwna w kolorze jasno-ugrowym (2).

Wnioski:

Na podstawie przeprowadzonych powyżej badań udało się ustalić pierwotny kolor tła tynkowanych elewacji (karty próbek nr: 1,2,5), a także sondażowo kolor detalu architektonicznego (karty próbek nr: 3,4,6).

Nazwa elementu	Kolor zbliżony - NCS
Elementy tynkowane- tło	S 1050-Y 10R
	S 1040-Y 10R
Elementy tynkowane- detal	S 2002- Y
	S 2000- N

Uwaga! Przedstawione w dokumencie próbki koloru mają charakter czysto podglądowy i mogą odbiegać od realnej kolorystyki wzornika NCS. Właściwy kolor elewacji ustalić należy in situ po przeprowadzeniu prób docelowymi farbami wybranymi do prac.

Zbliżenie powierzchni historycznego tynku z zachowaną warstwą farby

KARTA ODKRYWKI - NR 7

Obiekt: Dwór w Bożem, obecnie szkoła podstawowa.

Lokalizacja: Elewacja wschodnia, pseudoryzalit, wnęka środkowa, filar-ościeże.

Uwagi: Na pierwotnym tynku wapiennym zachowana warstwa barwna w kolorze ugrowym. Na niej wtórna wyprawa cementowa – szlichta i baranek, pokryta kolejnymi warstwami barwnymi.

KARTA ODKRYWKI - NR 8

Obiekt: Dwór w Bożem, obecnie szkoła podstawowa.

Lokalizacja: Elewacja wschodnia, pseudoryzalit, wnęka środkowa, filar-ościeże (a).

Uwagi: Na pierwotnej wapiennej zaprawie sztukatorskiej zachowana warstwa barwna w kolorze jasnoszarym, pokryta kolejnymi warstwami barwnymi.

KARTA ODKRYWKI - NR 9

Obiekt: Dwór w Bożem, obecnie szkoła podstawowa.

Lokalizacja: Elewacja wschodnia, pseudoryzalit, wnęka środkowa, pole wewnętrzne.

Uwagi: Pierwotny tynk wapienny.

KARTA ODKRYWKI - NR 10

Obiekt: Dwór w Bożem, obecnie szkoła podstawowa.

Lokalizacja: Elewacja wschodnia, segment północny, pilaster, część górna.

Uwagi: Warstwy wtórnych tynków cementowych. W głębi skuty rdzeń głowicy pilastra i gzymsu kordonowego.

KARTA ODKRYWKI - NR 11

Obiekt: Dwór w Bożem, obecnie szkoła podstawowa.

Lokalizacja: Elewacja wschodnia, swgment północny, gzyms, odcinek północny.

Uwagi: Rdzeń gzymsu pokryty w całości wtórną cementową zaprawą sztukatorską z warstwami barwnymi.

KARTA ODKRYWKI NR – 12

Obiekt: Dwór w Bożem, obecnie szkoła podstawowa.

Lokalizacja: Elewacja wschodnia, pseudoryzalit, gzyms, odcinek północny.

Uwagi: wtórna cementowa zaprawa sztukatorska z warstwami barwnymi.

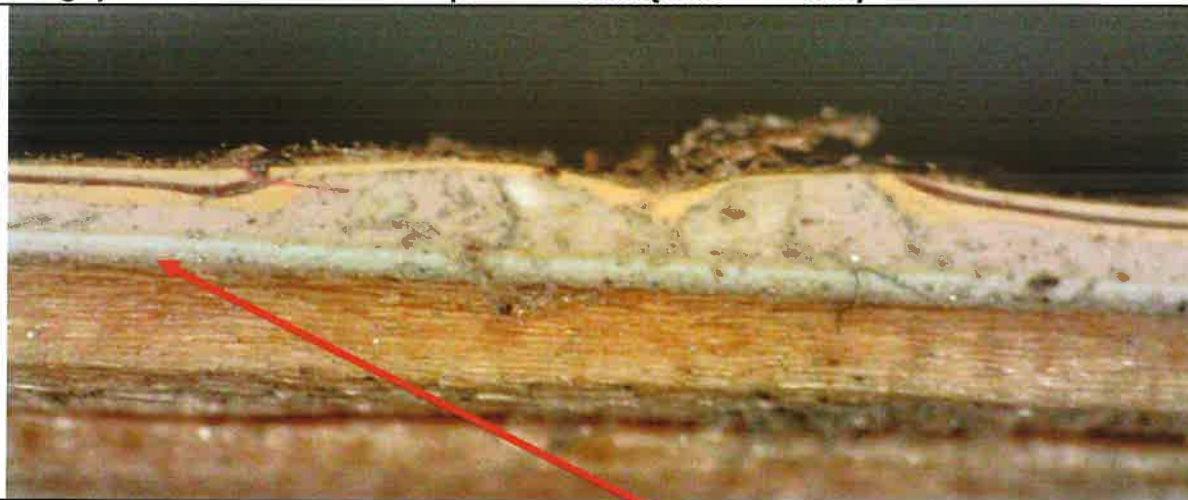
KARTA ODKRYWKI NR – 13

Obiekt: Dwór w Bożem, obecnie szkoła podstawowa.

Lokalizacja: ramiak okna – pochodzący z oryginalnej stolarki (zdemontowane skrzydło znalezione na poddaszu)

Uwagi: pierwsza warstwa na drewnie po stronie wewnętrznej - kolor szary

Strona zewnętrzna ramiaka

Warstwa jasno-szara

Warstwa ciemno-szara widoczna na części wewnętrznej

WNIOSKI: pierwsza warstwa na drewnie - kolor szary

VI. ANEKS

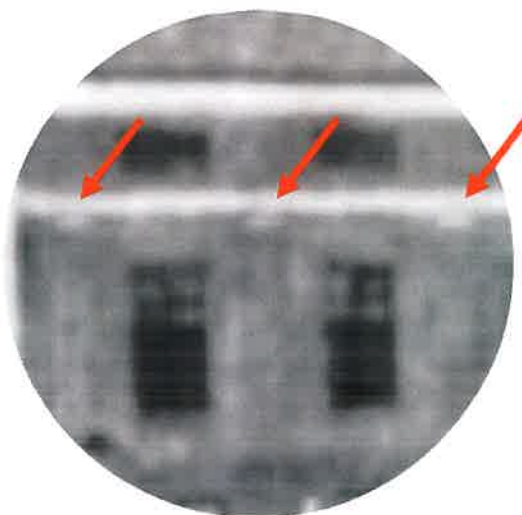
PROPOZYCJA DETALU

I. Aranżacja cokołu

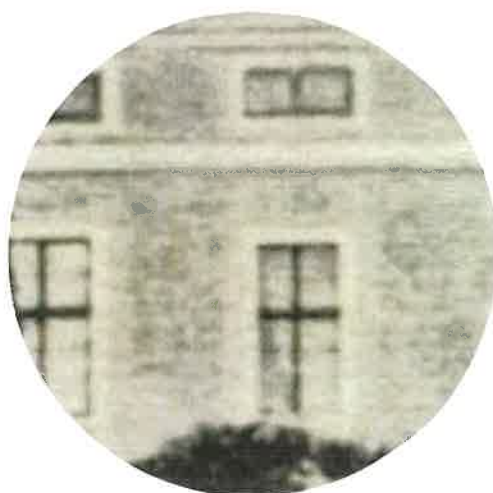

W jednym miejscu na elewacji frontowej wzdłuż narożnika i na fragmencie górnej krawędzi cokołu zachowała się listwa wypukła względem poziomu powierzchni. Należy zachować ją jako wyznacznik formy opracowania cokołu.

II. Detal architektoniczny

Na fotografii archiwalnej można dostrzec jasne kapitele pilastrów, ponad którymi przebiega gzyms międzykondygnacyjny. W miejscu prowadzonych badań nie stwierdzono pozostałości detalu pod współczesnym tynkiem.

Jasne opaski wokół okien widoczne na elewacji ogrodowej.

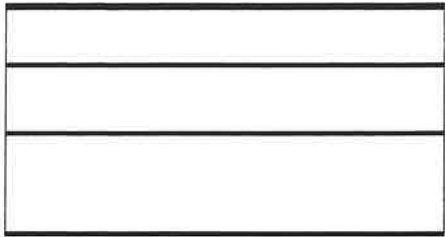

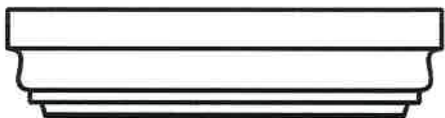

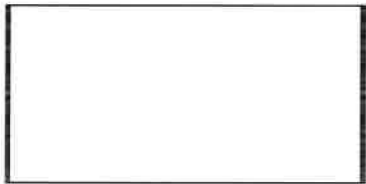

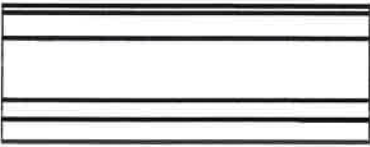

Głowica pilastra na ganku jako wzór głowic pilastrów na licu elewacji

Profile obramień i gzymsu jako wzór gzymsu kordonowego, który powinien być szerszy o około 1/3 od głowicy.

ZESTAWIENIE PROFILI DETALI PROPONOWANYCH DO REKONSTRUKCJI

			GZYMS KORDONOWY
PILASTER			GŁOWICA
			TRZON
			BAZA
OTWÓR OKIENNY			OPASKA
			PODOKIENNIK